

Indikaattoreista ilmiöihin

Hyvinvointi- ja turvallisuustiedolla johtamisen tila ja tarpeet Lapissa

Indikaattoreista ilmiöihin -hankkeen taustakartoitus

Yli-Suvanto Sini & Vakkala Hanna

Lapin yliopisto 2024

Sisällys

1 JOHDANTO	3
2 KESKEISIÄ HYVINVOINTI- JA TURVALLISUUSILMIÖITÄ	4
3 AINEISTOT JA MENETELMÄT	10
3.1 Kyselyn toteutus	10
3.2 Haastattelut	10
3.3 Työpajojen toteutussuunnitelma ja aiheet	11
4 HYVINVOINTI- JA TURVALLISUUSTIETOON LIITTYVÄT ILMIÖT AINEISTOSSA	12
4.1 Kyselyistä ja haastatteluista nousevat sisällöt: Ilmiöt ja haasteet ihmisten elämässä	12
4.2 Ilmiökuvausten aineistolähtöiset narratiivit	12
4.3 Työpajoista nousevat sisällöt	15
5 HYTU-TIEDON KERÄÄMINEN JA JAKAMINEN	20
5.1 Hytu-tiedon kerääminen ja käyttö	20
5.2 Hytu-tiedon jakamisen käytänteet ja rajoitteet	23
5.3 Toivotut tiedon jakamisen tavat: toimivimpia tapoja jakaa asiantuntijoiden hallussa olevia tietoja .	25
5.4 Tietojen ja havaintojen esittäminen päätöksentekoa varten	27
6 DEMON KEHITTÄMISEN TARPEITA JA IDEOITA	28
6.1 Haastatteluissa ja työpajoissa tunnistettuja jatkokehittämisen tarpeita	28
6.2 Konkreettisia tiedon tuottamisen ja demon käytön ideoita	29
6.3 Yhteenveto keskeisistä huomioista	32
LÄHTEET	33

1 JOHDANTO

Lapin tarpeisiin kohdistettua, ilmiöpohjaista, laadullista ja analysoitua hyvinvointi- ja turvallisuustietoa (hytu -tietoa) ei ole riittävästi ja systemaattisesti saatavilla päätöksentekoa, toimenpiteiden kohdentamista sekä niiden vaikuttavuuden arviointia varten. Tilasto- ja indikaattoritietoa on saatavilla ja sen kehittämiseen suunnataan jo resursseja, mutta ilmiöpohjaisen, laadullisen tiedon kerääminen ja hyödyntäminen on vähäisempää. Laadullinen hytu -tieto sijoittuu sirpaleisena, sen kerääminen, jakaminen ja analysointi ei ole systemaattista eikä tieto ole helposti hyödynnettävässä muodossa. Tiedon analysointiin tai sen jakamiseen ei myöskään ole toimivia digitaalisia ratkaisuja.

Näihin ongelmiin vastaamiseksi INDI -hankkeessa tuotetaan demoversio digitaalisesta työkalusta, jonka avulla voidaan edistää ilmiöpohjaisuutta, ennakointia ja laadullista tietopohjaa lappilaisessa hyvinvointi- ja turvallisuus(hytu) -tiedolla johtamisessa. Demoa kehitetään ja testataan sekä tiedon tuottajien että loppukäyttäjien kanssa. Demossa hyödynnetään jo olemassa olevia rakenteita.

Hankkeen kehittämistavoitteena on edistää digitalisaation mahdollisuuksia lappilaisen hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistämiseksi ja organisaatiot ylittävässä verkostoyhteistyössä. Hankkeen välittömänä tavoitteena on kehittää ja kokeilla digitaalisen työkalun demoversiota ilmiöpohjaisen, ennakoivan ja laadullisen tiedon käytön vahvistamiseksi monitoimijaisessa hytu-työssä ja päätöksenteossa. Tavoitteisiin pääsemiseksi hankkeen **Työpaketissa 1 on 1.9.2023 – 30.6.2024 aikana toteutettu taustakartoitus laadullisen, ilmiöpohjaisen ja ennakoivan hyvinvointi- ja turvallisuustiedon nykytilasta ja tiedollisista tarpeista digitaalisen demon rakentamista varten.** Työpaketti käynnistyi kartoittamalla hyvinvointi- ja turvallisuustietoa tuottavat ja sitä hyödyntävät hyvinvointi- ja turvallisuustoimijat Lapin alueella. Tämän jälkeen selvitettiin toimijoilla oleva hytu-tietoa, sen keräämisen ja jakamisen tapoja sekä nykyiset käytössä olevat hytu-tiedolla johtamisen käytännöt. Lisäksi kartoitettiin ko. toimijoiden tarpeet hyvinvointi- ja turvallisuustiedolla johtamisen edistämiseen digitaalisen työkalun kehittämiseksi ja selvitettiin odotukset digitaalisen ratkaisun rakenteesta, sisällöistä ja toiminnoista.

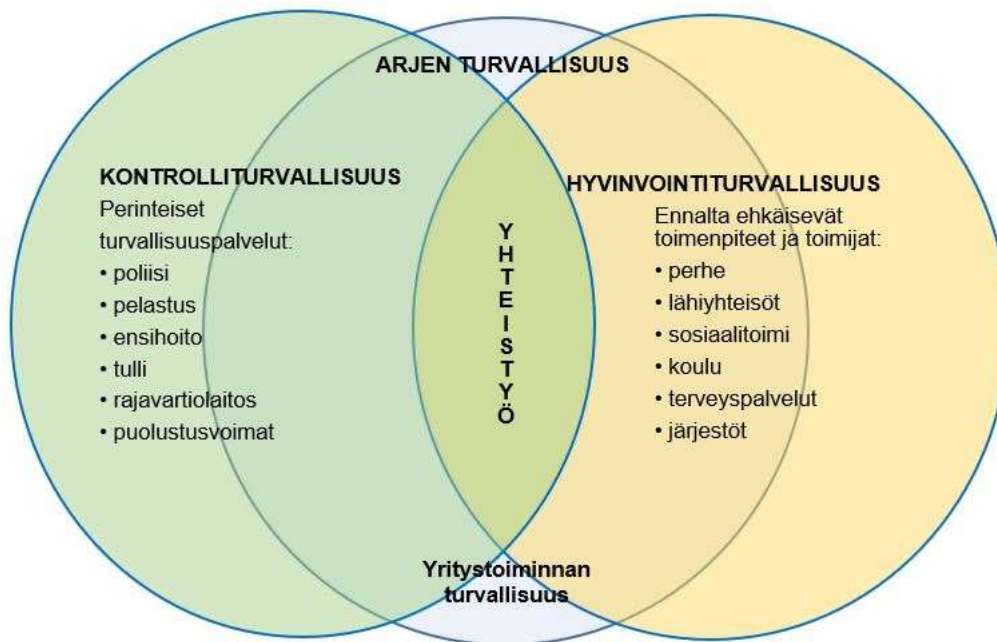
Aineiston keruu toteutettiin Lapin alueen hyvinvointi- ja turvallisuustoimijoilta, jotka käsittelevät laadullista ja ilmiöpohjaista hyvinvointi- ja turvallisuustietoa Lapissa. Hyvinvointi- ja turvallisuustoimijoihin kuuluvat järjestöt, yritykset, kunnat, viranomaiset, seurakunnat ja kylätoimijat. Aineistonkeruun menetelminä toimivat kyselyt, teemahaastattelut ja työpajat. Kyselyn avulla selvitettiin ensin hyvinvointi- ja turvallisuustietoa käyttävien toimijoiden tiedon tarpeita ja arjen ilmiöitä, joiden parissa toimijat työskentelevät. Haastatteluiden avulla niin ilmiöitä kuin tiedon käyttöä ja tarpeita tarkennettiin ja työpajoissa prosesseja vietiin edelleen eteenpäin. Tässä taustakartoituksen koostamiseksi on koottu keskeisin aineistojen tuottama tieto. Aloitamme kuitenkin avaamalla lyhyesti keskeisiä hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä ilmiöitä, kuvaten laadullisen hytu-tiedon luonnetta.

2 KESKEISIÄ HYVINVOINTI- JA TURVALLISUUSILMIÖITÄ

Hyvinvointi ja arjen turvallisuus

Maailman terveysjärjestö, The World Health Organization on laatinut elämän laadun arvioimiseen mittariston. The WHOQOL-100 mittaristo jakaa kokonaisvaltaisen elämänlaadun ja yleisen terveydentilan seuraaviin osatekijöihin: fyysinen terveys, psykologiset tekijät, sosiaaliset suhteet ja ympäristö. (WHO, 1996. WHOQOL – BREF).

Leinonen, Suhonen & Syväjärvi määrittelevät hyvinvointitiedon, Simpuran 2008 mukaan, eksplisiittisenä, eri järjestelmissä sijaitsevana ja hankittavana kuntalaisten hyvinvointia ja terveyttä koskevana tietona, mutta myös kuntaorganisatorisissa prosesseissa, käytännöissä sekä koko kuntayhteisössä sijaitsevana terveyteen ja hyvinvointiin liittyvänä tietämyksenä. (Leinonen, Suhonen ja Syväjärvi 2021, 25).

Kuvio 1 Arjen turvallisuuden osa-alueita (Mankkinen 2014)

Indikaattoreista ilmiöihin -hankkeen taustalla on Lapin turvallisuus- ja hyvinvointiverkostojen tavoitteiden kirkastaminen ja toimenpiteiden suunnittelu, jota toteutettiin Arjen turvallisuuden tiekartta – Aktivoiva osallisuus syrjäytymisen ehkäisyssä -hankkeessa 1.12.2020 - 30.9.2021. Sisäisen

turvallisuuden sihteeristön päällikkö Tarja Mankkinen esittelee yllä olevassa kuvassa ne tahot, jotka osallistuvat työhön arjen turvallisuuden ja hyvinvoinnin parantamiseksi. Arjen turvallisuus koostuu yhteistyöstä, jota toteuttavat kontrolliturvallisuutta tuottavat perinteiset turvallisuuspalvelun tuottajat, hyvinvointiturvallisuutta tuottavat ennalta ehkäisevien toimenpiteiden toimijat ja yritystoiminnan turvallisuustoimijat. (Vertio 2014).

Ikäihmisten osallisuuden puute ja syrjäytyminen

Ikäihmisten **syrjäytymiseen** vaikuttavat monet erilaiset asiat, kuten elämän muutokset, leskeksi jääminen, köyhyys, terveydentilan lasku sekä toimintakyvyn lasku. Lisäksi piileviä ongelmia voivat olla alkoholiongelma sekä erilaiset mielenterveysongelmat. Syrjäytymistä voidaan erotella vielä toiminta- ja liikuntakyvyn menetyksenä sekä syrjäytyminen muistisairauksien vuoksi.

Suomen hallitus ja Euroopan unioni ovat asettaneet tavoitteekseen **osallisuuden** edistämisen. Osallisuuden edistäminen nähdään merkittävänä keinona torjua köyhyyttä ja ehkäistä syrjäytymistä sekä eriarvoisuutta. Tärkeää on, että myös työelämän ulkopuolella olevilla olisi mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä ja elinympäristöönsä. Osallisuuden kokemus vaikuttaa merkittävästi yksilön toimintaan: myönteisiä kokemuksia saanut ihminen näkee enemmän mahdollisuuksia, rohkaistuu ja motivoituu tarttumaan mahdollisuuksiin. Osallisuuden erilaisia osa-alueita ovat muun muassa mukana oleminen, yksilön mahdollisuudet vaikuttamiseen sekä yksilön huolenpito ja yhteisesti rakennetusta hyvinvoinnista osalliseksi pääseminen (THL 2017, STM 2017).

Ikääntyneiden keskuudessa **yksinäisyys** on yksi merkittävin terveyttä, kognitiota ja toimintakykyä uhkaava tekijä. Merkittävää ei niinkään ole sosiaalisten verkostojen puute vaan kokemus yksinäisyydestä sekä mielekkäitten roolien puute. Suomessa yksinäisyyden kokeminen on kaikkein yleisintä yli 74-vuotiailla ja se ilmenee esimerkiksi läheisten menetyksenä, toimintakyvyn huononemisenä, yksin asumisena sekä vaikeutena osallistua yhteisöllisiin tapahtumiin. Sosiaalinen eristäytyneisyys ja yksinäisyys ovat yhteydessä kuolemanvaaraan. Yhteys on myös fyysisen toimintakyvyn heikkenemiseen, päivittäisen fyysisen aktiivisuuden vähentymiseen ja suurentuneeseen paikallaoloaikaan. (Jaakkola & Mäkinen, 2022).

Kyläturvallisuus

Kylien turvallisuus rakennetaan yhteistyönä, johon osallistuvat kylätoimijat ja kyläläiset yhdessä. Paikallisuus on kylätoimijoiden tärkein vahvuus kyläturvallisuuden suunnittelussa. Väestö, seutu, maasto liikenneväylät ja yleisimmät riskitekijät ovat tuttuja ja tiedetään, millaisilla resursseilla eri tilanteissa toimitaan. Olosuhteiden tunteminen ennaltaehkäisee onnettomuuksien syntymistä ja laajenemista ja niiden sattuessa osataan toimia yhdessä.

Paikallinen kylä- ja asukasyhdistys määrittelee itse asukkaidensa näköisen ja kokoisen toiminnan ja voi omistaa kylätaloja, seurantaloja tai tanssilavoja. Toimintaa ohjaa vapaaehtois- ja talkootyö kuten kiinteistöjen kunnostukset ja ylläpito. Yhteydenpito on tärkeä osa kyläyhteisöjen toimintaa ja

turvallisuutta. Yhteydenpidossa on tärkeää huomioida eri kanavat, jotta kaikki halukkaat pääsevät osallisiksi yhteisön toimintaan. (Eskelinen & Fried 2019 ja 2023)

Maahanmuuttajien osallistumisen mahdollisuudet ja tasa-arvo

Kun ihminen tuntee kuuluvansa itselleen merkitykselliseen ryhmään tai yhteisöön, syntyy hänelle yksilötason kokemus osallisuudesta. Yhteisössä osallisuus ilmenee jäsenten keskinäisenä arvostuksena ja luottamuksena sekä mahdollisuutena vaikuttaa asioihin yhteisön sisällä. Yhteiskunnan tasolla osallisuus tarkoittaa mahdollisuuksien ja oikeuksien toteutumista sekä ihmisten keskinäistä vastavuoroisuutta. Kuntien ja maakuntien palveluilla, kuten sosiaali- ja terveyspalveluilla sekä työllisyyspalveluilla on merkittävä rooli osallisuuden edistämiseksi. Myös muut toimijat ovat tärkeitä osallisuuden rakentamisessa ja vahvistamisessa, kuten koulut, työpaikat, järjestöt, harrastusseurat, seurakunnat ja yhdistykset. Kansalaisten aktiivisuuden tukeminen ja yksilöiden oman toimijuuden vahvistaminen on tärkeä osa osallisuuden edistämistä. Palveluiden suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin olisi hyvä ottaa mukaan asukkaat, asiakkaat ja kokemusasiiantuntijat. (THL, Osallisuuden edistäminen 2024.)

Lasten ja nuorten hyvin- ja pahoinvointi

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin kysymykset ovat ajankohtaisena ilmiönä esillä monin eri tavoin ja tasoin. Laajalti tarkasteltuna lasten hyvinvoinnin tekijöiden kokonaisuus on moniulotteinen, josta tässä yhteydessä korostuu lasten hyvinvointi arjessa. Tällöin korostuvat esimerkiksi turvallisuuden, kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisen, tietämisen ja päätöksenteon mahdollisuuksien sekä osallisuuden ja toimijuuden kokemukset (Kallinen ym. 2021).

Lasten ja nuorten pahoinvointi voidaan nähdä niin oireena kuin toisaalta seurauksena useammasta ilmiöstä, joita määritellään johdantokappaleen edetessä. Koulukiusaaminen, lasten ja nuorten kokemukset arkiympäristön turvallisuudesta, syrjäytymisen riski, ahdistuneisuus ja muut mielenterveyden ongelmat sekä polarisaatio ja ekstremismikin kaikki näkyvät nuorten pahoinvointina tai hyvinvoinnin ongelmina päällekkäin ja limittäin.

Koulukiusaaminen

Koulukiusaaminen on toistuvasti esillä julkisessa keskustelussa ja mediassa. Voisi sanoa, että koulukiusaaminen on aina ajankohtainen ilmiö. Perusopetuslaissa on maininta oppilaan oikeudesta turvalliseen oppimisympäristöön ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa todetaan, että oppimisympäristön on oltava fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti turvallinen ja tuettava oppilaan terveyttä. Koulut ovat laatineet suunnitelmia, jotka suojaavat oppilasta väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Kiusaamisen ehkäisemiseksi ja estämiseksi on kehitetty erilaisia preventio- ja interventiomalleja, mutta monista toimenpiteistä huolimatta kiusaamista esiintyy vuodesta toiseen, mikä ilmenee esimerkiksi kouluterveyskyselyistä. Kiusaaminen on vanha ilmiö, jota on kuitenkin suunnitelmallisemmin tutkittu vasta 1970-luvulta alkaen Skandinavian maissa ja

hieman myöhemmin maailmalaajuisesti. Koulukiusaamisesta on käytetty useita termejä kuten kiusaaminen, kouluväkivalta, ryhmäväkivalta, mobbaus tai aggressiivinen käyttäytyminen. Perusopetuslaissa mainitaan käsitteet väkivalta, kiusaaminen ja häirintä ja jotkut määrittelevät koulukiusaamisen yhdeksi väkivallan alakategoriaksi. Toisaalta väkivalta on tutkimuksissa määritelty ruumiilliseksi pakottamiseksi tai vahingoittamiseksi. (Hamarus 2006, 13, 47.)

Lasten ja nuorten kokemukset arkiympäristön turvallisuudesta

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 19 artiklan mukaisesti lapsia on suojeltava kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä. Tampereen yliopiston tutkijat selvittivätkin laajasti vuosina 2021-2023 kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisten uhrikokemusten yleisyyttä ja muutoksia eri ympäristöissä kuten kotona ja harrastuksissa. Tämän valtakunnallisen lapsiuhritutkimuksen mukaan lasten ja nuorten kokemus kodin ulkopuolisesta turvallisuudesta on pääosin parantunut. Ryöstöt, varkaudet ja vahingonteot ovat vähentyneet vuoden 2013 vastaaviin osuuksiin verrattuna. Pahoinpitelyjen yhteydessä koetussa väkivallassa ei kummassakaan vuosiluokassa ole koettu tapahtuneen merkittäviä muutoksia edellisen mittauksen 2013 välisenä aikana. Pahoinpitelyn tekijä on useimmiten joku samanikäinen lapsi tai nuori.

Ikätovereiden taholta koetaan yleisimmin henkistä väkivaltaa ja yli 40% kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisista raportoi kokeneensa sisarusten tai sisarpuolten taholta henkistä väkivaltaa. Myönteinen kehitys lasten ja nuorten perheväkivallan kokemisessa on lapsiuhritutkimuksen mukaan pysähtynyt. Varsinkin henkinen väkivalta kotona on yleistynyt merkittävästi. Kuritusväkivalta on vähentynyt sekä kuudes- että yhdeksäsluokkalaisten osalta sen kriminalisoinnin myötä. Vakavan fyysisen väkivallan teot, kuten esineellä lyöminen, ovat edelleen vuonna 2022 harvinaisia, mutta kokemusten taso on pysynyt vuoden 2013 tasolla tai jopa hieman kasvanut. Vuonna 2022, 8% yhdeksäsluokkalaisista tytöistä kertoi seksuaaliväkivallan kokemuksista.

Digiympäristö luo alustan nuoriin kohdistuvalle häirinnälle ja väkivallalle. Vähintään yhtä internetissä tapahtuvaa häirinnän tai kiusaamisen muotoa on kokenut vuoden 2023 aikana 34% kuudenluokkalaisista ja 39% yhdeksäsluokkalaisista. Internet –tuttavuuksia tavataan nyt enemmän kuin vuonna 2013. Tuntemattomien ehdotukset seksistä sekä yritykset ostaa seksiä ovat yleistyneet vuodesta 2013. Internetin kautta alkunsa saaneet seksuaaliväkivallan tapaukset ovat edelleen kuitenkin harvinaistuneet. (Mielityinen ym. 2023.)

Syrjäytymisen riski

Nuorten hyvinvoinnin tilanteesta keskustellaan tällä hetkellä aktiivisesti erilaisten pahoinvoinnin indikaattorien herättämänä. Tarkasteltaessa koulutusta, terveyttä, vapaa-aikaa, toimeentuloa ja työllistymistä, valtaosa nuorista siirtyy aikuisuuteen ongelmitta. Nuoren hyvinvointiin vaikuttaa merkittävästi kokemus osallisuudesta. Nuorelle osallisuus on sitä, että hän kokee kuuluvansa lähiyhteisöihinsä ja yhteiskuntaan. Nuori kokee voivansa vaikuttaa yhteiskuntaan ja hänellä on mahdollisuus käyttää peruspalveluita ja opiskella sekä päästä terveydenhuoltoon. Nuorelle on

tärkeää olla osallinen vertaisryhmissä, koulussa ja harrastuksissa. Nuoren hyvinvointia tukevat kuulluksi tuleminen ja mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä. Kaikilla nuorilla ei kuitenkaan ole vertaisryhmiä ja riittäviä sosiaalisia verkostoja.

Perhetilanteen vaikutus nuoren hyvinvointiin on suuri. Perheessä voi olla arkea kuormittavia, kasautuneita tekijöitä, kuten vanhempien pitkäaikaiset toimeentulovaikeudet, vanhemman psykiatrinen sairaus ja muutokset perheolosuhteissa. Nämä haasteet heijastuvat nuoren elämään. Joissain tilanteissa vanhempien tilanne on niin vaikea, etteivät he pysty kasvattamaan nuorta kotioissa ja tällöin vastaan voi tulla tarve nuoren kodin ulkopuoliselle sijoitukselle ja huostaanotolle. Näille nuorille kasaantuu keskimäärin enemmän hyvinvoinnin haasteita kuin muille saman ikäluokan nuorille.

Osalle nuorista siis kasautuu jo lapsuuden perheessä ongelmia, jotka vaikeuttavat nuoren pärjäämistä. Syrjäytymisvaarassa olevien nuorten perhetausta voi myös olla ongelmaton ja toisaalta nuori, jolla on vaikea perhetausta pärjää hyvin. Nuorten syrjäytymisen merkittäviä riskitekijöitä ovat: matala koulutus, pitkäaikainen työttömyys, toimeentulo-ongelmat sekä päihde- ja mielenterveysongelmat. Syrjäytymisen riski kasvaa, kun huono-osaisuus kasaantuu. Tilastoilla voidaan kuvata erilaisia huono-osaisuuden tiloja tai syrjäytymisen riskejä, kuten osallistumattomuutta yhteiskunnan toimintaan kuten koulutus tai ei-toivottuja elämäntapahtumia kuten työkyvyttömyys.

Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus on vanhempien hyvinvoinnin ongelmien siirtymistä tai jatkumista heidän lastensa elämässä. Kyseessä ei ole yksittäisten perheiden asia, vaan laaja sosiaalinen ongelma. Vaikeudet, joita perheet tai vanhemmat voivat kohdata ja jotka vaikuttavat heidän lastensa myöhempään hyvinvointiin ovat: työttömyys, toimeentulovaikeudet, asumisen ongelmat, terveys- mielenterveys- ja päihdeongelmat, vanhempien väliset jatkuvat riidat, konfliktit ja avioero sekä väkivalta ja laiminlyönti.

Yksittäinen vaikeus ei vielä horjuta yksilön elämäntilanteen hallintaa, mutta riski syrjäytymiselle kasvaa, kun huono-osaisuus kasautuu ja alkaa heikentää nuoren mahdollisuuksia hallita omaa elämäänsä. Syrjäytyminen on yhteydessä nuoren perhetaustaan, kehitysympäristöihin, osallisuuteen sekä toimintamahdollisuuksiin. (THL, Nuorten syrjäytymisen ehkäisy 2023.)

Nuorten ahdistuneisuus ja muut mielenterveyden ongelmat

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos kuvailee nuoruuden ikävaihetta nopean fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen kasvun ja kehityksen leimaamaksi. Nuoruudessa koetaan muutoksia suhteessa omaan seksuaalisuuteen, vanhempiin, kaveripiiriin ja omaan persoonaan. Nopeat muutokset voivat hämmentää nuoria ajoittain. Yksittäiset tunne-elämän oireet, jotka heijastavat kehitysvaihetta, ovat tavanomaisia. Nuorten aivot ovat aikuisten aivoja herkempiä erilaisten ulkoisten ärsykkeiden haitallisille vaikutuksille, kuten päihteille. Nuoret tarvitsevat kasvussaan erilaista tukea, toinen tarvitsee suojelua, toinen rohkaisua.

Mielenterveyshäiriöt ovat yleisiä ja monet mielenterveyshäiriöt ilmenevät ensi kertaa nuoruudessa. Eri tutkimusten mukaan noin 20-25% nuorista kärsii jostain mielenterveyden häiriöstä ja ne ovat koululaisten ja nuorten aikuisten tavallisimpia terveysongelmia. Nuorten mielenterveyden ongelmiksi luokitellaan: a) nuorten ahdistus ja ahdistuneisuushäiriöt, b) nuorten masennusoireilu ja masennustilat, c) nuorten syömishäiriöt, d) aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö (ADHD), e) käytöshäiriöt, f) nuorten päihteiden käyttö ja päihdehäiriöt ja g) psykoosit. Lisäksi nuoren itsetuhoinen käytös voi olla osa jotain mielenterveyden ongelmaa. Nuorten itsetuhokäyttäytymisenä pidetään kaikkia sellaisia ajatuksia tai tekoja, jotka uhkaavat nuoren terveyttä ja henkeä. (THL, Nuorten mielenterveyshäiriöt 2024)

Kasvaneet erot nuorten hyvinvoinnissa näkyvät ongelmien kasautumisena ja siirtymisenä ylisukupolisesti, jolloin myös riski osattomuuden kokemukseen kasvaa. "Nuoruus on tärkeä elämävaihe, jolle on oltava aikaa ja kasvurauhaa." Nuorten harteille on kuitenkin yhteiskunnan toimesta kasautunut paljon kannettavaa. Opiskelu-uupumus, yksinäisyys ja mielenterveysoireilu, kuten masentuneisuus ja ahdistuneisuus, ovat lisääntyneet. Nämä muutokset olivat havaittavissa jo ennen korona-ajan tuomia rajuja muutoksia normaaliin kanssakäymiseen. Venäjän hyökkäyssodan ja Gazan tilanteen tyyppiset konfliktit, lisääntyvät ilmastonmuutoksen vaikutukset ja näistä kriiseistä uutisointi sekä kasvava taloudellinen epävarmuus eivät ole helpottaneet tilannetta.

Nuorten pahoinvointi voi oireilla itsetuhoisuutena ja käytösongelmina, kuten väkivaltaisuutena. Nuorten arkiympäristöstä tulisi löytyä riittävästi ammattitaitoisia aikuisia, joilla on aikaa ja osaamista kohdata nuoria. Nuorisotyöntekijät ovat avainasemassa mielenterveyden edistämisessä, sillä nuoruusikä on herkkää aikaa, jolloin nuoret kohtaavat monenlaisia haasteita ja paineita. (Parkkonen 2023.)

Polarisaatio/ekstremismi

"Polarisaatio on ajatusrakennelma, jossa vallitsee mustavalkoinen ja ehdoton me vastaan ne ajattelu". Sen sijaan, että ihmiset nähtäisiin yksilöinä, ryhmät asetetaan vastakkain. Olet joko meidän puolellamme tai meitä vastaan. Ryhmille oletetaan ominaisuuksia ja näkemyksille haetaan voimaa identiteettipuheesta ja ryhmäidentiteeteistä. Polarisaatio on tunteita ja tuntemuksia ja se on immuuni järjelle, tosiasioille ja perusteluille. Polarisaatiokehitys mahdollistaa väkivaltaistuvat asenteet sekä lisää radikalisoitumista ja väkivaltaa. Polarisaation ääripäässä on konflikti, sotatila. (OPH, 2024. Polarisaation, vastakkainasettelun ja konfliktien käsittely varhaiskasvatuksessa, kouluissa ja oppilaitoksissa).

3 AINEISTOT JA MENETELMÄT

3.1 Kyselyn toteutus

Lapissa hyvinvointi- ja turvallisuustiedon kanssa toimiville lähetettiin sähköpostitse linkki webropol-kyselyyn, jolla kartoitettiin toimijoiden hyvinvointi- ja turvallisuustiedon ja tiedolla johtamisen tarpeita. Kysely oli avoinna tammikuussa 2024 kolmen viikon ajan.

Kysely lähetettiin noin 640 vastaanottajalle ja kyselyyn vastasi 107 vastaajaa. Kyselylinkkiä oli mahdollista myös jakaa muille organisaatiossa hytu-tiedon kanssa työskenteleville, jonka vuoksi vastausprosentin laskenta ei ole mahdollista. Vastaajat edustivat järjestöjä (43%), kuntia (22%), yrityksiä (13%), seurakuntia tai muita uskonnollisia yhteisöjä (9%), hyvinvointialuetta (7%) ja muita organisaatioita (4%).

Kyselyaineisto analysoitiin vastausajan päätyttyä määrällisen tiedon osalta EXCEL-ohjelmalla. Tuloksista tarkasteltiin pääasiassa suoria jakaumia, ja organisaatiotyypeittäin luokiteltuja jakaumia. Avointen kysymysten laadullisen datan käsittelyssä vastauksia analysoitiin teemoittelemalla ja luokittelemalla.

3.2 Haastattelut

Kyselyaineistoa syventäviä haastatteluita toteutettiin helmi-maaliskuun aikana. Lapin yliopiston tiimin toimesta tehtiin 11 haastattelua ja Lapin ammattikorkeakoulun tiimin toimesta 6 haastattelua. Haastateltaviksi valittiin hankesuunnitelman mukaisesti hankkeen kohderyhmää kuntien, viranomaisten, seurakuntien, järjestöjen ja yritysten edustajista. Haastattelurunkoa laadittaessa kysymykset pohjautuivat kyselylomakkeen sisältöihin, mutta haastattelukysymysten tavoite oli saavuttaa syvällisempää tietoa: 1) hyvinvointi- ja turvallisuustiedon keräämisen toimintatavoista ja –tarpeista 2) hyvinvointi- ja turvallisuustiedon jakamisen haasteista ja tarpeista sekä 3) hyvinvointi- ja turvallisuustiedon hyödyntämisen tavoitteista ja demon kehittämiseen liittyvistä asioista. Kyselylomakkeen laatimisen tapaan, myös haastattelurunkoa rakennettiin ja viimeisteltiin niin hanketiimin kuin hankkeen asiantuntijaryhmän voimin.

Haastattelut toteutettiin Teams –kokousovelluksen välityksellä. Haastatteluiden aluksi haastateltavien kanssa sovittiin, että haastattelu nauhoitetaan, jolloin Teams tuotti myös alustavat litteroinnit haastatteluista. Tämä nopeutti haastatteluiden jatkokäsittelyä merkittävästi.

Haastattelut käynnistyivät lyhyellä hankkeen esittelyllä ja tilannekatsauksella, jossa haastateltavalle kerrottiin, mitä toimenpiteitä haastatteluja ennen on tehty ja mitä seuraavaksi tapahtuu. Asioita voitiin kerrata haastattelun päätteeksi vapaamuotoisen keskustelun osana. Haastateltaville myös kerrottiin, että kysymyksiä voidaan mielellään avata ja selittää, tarpeen mukaan. Varsinaisessa haastattelutilanteessa joitain kysymyksiä selitettiin ja käytiin läpi keskustelun avulla.

Haastattelurungossa oli myös huomioitu apukysymyksiä ja tarkentavia kysymyksiä, jotka tosin useimmiten jäivät tarpeettomiksi haastateltavien päästessä vauhtiin pohtiessaan kysytyjä asioita.

3.3 Työpajojen toteutussuunnitelma ja aiheet

Työpajoja järjestettiin yhteensä kuusi ja ne sijoituivat huhtikuun puoliväliin ja toukokuun alkupuolelle. Osallistujia kutsuttiin työpajoihin osittain jo haastattelujen ohessa ja järjestelmällisemmin sähköpostikutsuilla. Työpajojen osallistujamäärät vaihtelivat 6–12 osallistujan välillä.

Suunnitelmana oli järjestää kaksi orientoivaa työpajaa, joissa käsiteltäviä ilmiöitä ja tavoitteita demon rakentamisen kannalta määriteltäisiin tarkemmin sekä rakennettaisiin toiminnallinen malli tietotarpeineen, -lähteineen ja tiedon visualisointeineen. Neljä jälkimmäistä, toukokuussa pidettävää työpajaa, oli tarkoitus järjestää samansisältöisinä hyvinvointialuejaon mukaisesti. Näissä työpajoissa tarkoitus oli tarkentaa, laajentaa ja priorisoida kehitettävän digitaalisen työkalun demon vaatimusmenettelyä.

Työpajatyöskentely tapahtui padletien avulla, joihin oli esitetty teemoihin liittyviä kysymyksiä. Osallistajat saivat vastata kysymyksiin itsenäisesti. Ensimmäisessä työpajassa keskustelun osuus jäi vähäiseksi, sillä Teamsin ryhmiin jakautumisen tekninen toiminto ei onnistunut. Hanketiimissä käytiin säännöllisesti keskustelua työpajojen toteutuksesta ja kehitettävistä menetelmistä. Tiimikeskustelussa 15.5 arvioitiin työpajojen kehittyneen jokaisen toteutuksen myötä. Aluksi asiaa lähestyttiin liian laajasti, jotta osallistajat olisivat päässeet sisälle tekemisen ajatukseen, työpajan ideaan. Kun työpajojen tavoitteita täsmennettiin, asioiden esittelyssä otettiin selittävämpi linja kuvailun sijaan ja tekemistä alettiin tukemaan tarkemmilla esimerkeillä, osallistajat pystyivät kontribuoimaan paremmin.

Myös osallistujien organisaatiotaso vaikutti heidän kykyynsä osallistua, johto/päällikötason henkilöt näkivät isomman kuvan ja ymmärsivät työpajan tavoitteet aika nopeasti. Alempien tasojen tekijöiden tekeminen oli vaikea ohjata kohti haluttua tavoitetta. Tämä viittaisi siihen, että työpajat tulisi suunnitella eri teemoilla eri tasoille, jotta saataisiin hyvin keskustelua irti.

Padlet palautteiden/toiveiden kerääminen oli sinänsä hyvä tapa kerätä ylös asioita, mutta ne eivät näytä selkeästi asioiden liittymisiä toisiinsa. Jotkin toisiinsa liittyvät asiat olivat ripoteltuna ympäriinsä, eikä niiden yhteyttä enää jälkikäteen ollut helppo kirjoittaa ylös. Erilainen tapa ja ehkä jokin toinen alusta toimisi tässä luultavasti paremmin. Olisimme voineet myös viedä tätä pidemmälle esim. asioiden priorisointiin, mutta tuollaiset työvaiheet ovat ehkä parempia sitten, kun on tiukempi kohderyhmä. Pääkohtina oli prosessin jatkuva kehittäminen ja työpajojen sopeuttaminen kohderyhmän oletettuun tasoon. Liian laajat kohderyhmät antavat ehkä osallistumisen tunteen ja toimivat sitouttamisen työkaluna, mutta jättävät toteutuksen annin kannalta keskustelun normatiiviselle tai abstraktille tasolle, tai tuovat lähinnä moniulotteisia toiveita esiin. Tämän vuoksi jatkotyöskentely päätettiin toteuttaa pienemmällä, sitoutuneella yhteiskehittäjäryhmällä.

4 HYVINVOINTI- JA TURVALLISUUSTIETOON LIITTYVÄT ILMIÖT AINEISTOSSA

4.1 Kyselyistä ja haastatteluista nousevat sisällöt: Ilmiöt ja haasteet ihmisten elämässä

Kyselyistä nousevien ilmiöiden määrä oli verrattain suuri ja heterogeeninen, mutta toistuvien ilmiöiden perusteella oli mahdollista tehdä ensiksi alustavia luokitteluja, joita myöhemmin edelleen tarkennettiin. Haasteellisia asioita ja toistuvia teemoja ihmisten elämässä, joiden parissa kyselyyn vastaajat työskentelevät luokiteltiin aluksi seuraavasti: talouden haasteet ja epätasa-arvon kokemukset, yksinäisyys ja osallisuuden puute, koetut elämäntilanteen haasteet ja jaksaminen, pahoinvoinnin oireet, ikäihmisten hyvinvoinnin haasteet, nuorten hyvinvoinnin haasteet, koetut sosiaali- ja terveyspalveluiden haasteet, koetut maaseudulla asumisen haasteet sekä haasteet työpaikoilla.

Myös haastatteluaineistosta on nähtävissä samantyyppisiä ilmiöitä ja haasteita ihmisten elämässä, jotka koskettivat kaikkia väestönosia: lapset ja nuoret, lapsiperheet, työkäiset ja ikäihmiset sekä maahanmuuttajat. Väestönosakohtaisissa luokitteluissa haastatteluiden ilmiöinä nousivat lasten ja nuorten pahoinvointi ja sen oireilu, lapsiperheissä riittämättömyyden tunne ja mielenterveyden haasteet, työkäisten työhyvinvointi, ikäihmisten yksinäisyys ja siitä osittain johtuva oireilu sekä maahanmuuttajien kotouttamiseen liittyvät ilmiöt, ekstremismi sekä radikalisoituminen. Saavutettavuus nousi haastatteluissa esille paitsi pitkien välimatkojen myös digitaalisen saavutettavuuden ilmiönä. Syrjäytyminen yhteiskunnasta ja arjen hallinnan haasteet liittyvät päihteiden käytön ja mielenterveyden ongelmien ilmiöihin työkäisissä.

4.2 Ilmiökuvausten aineistolähtöiset narratiivit

Kysely- ja haastatteluaineiston tuottaman tiedon pohjalta hanketiimissä valittiin työpajatyöskentelyn pääteemoiksi osallisuus ja nuorten pahoinvointi. Osallisuus ja nuorten pahoinvointi oireiluineen tunnistettiin kyselyssä keskeisiksi ilmiöiksi, ja niiden ilmenemistä kuvattiin avovastauksissa. Ilmiöiden avaamiseksi kirjoitettiin aineistojen, pääasiassa kyselyaineiston avovastausten pohjalta narratiivit: kuvitteelliset tapauskuvaukset, joissa yhdistyvät erilaiset hyvinvoinnin ja turvallisuuden ongelmat. Aineisto ei sisällä tapauskuvauksien kaltaisia tarinoita tai henkilökuvauksia, vaan tarinat on yhdistelty lukuisten vastausten ja aineistokokonaisuuksien pohjalta. Tarinoissa esiintyvien, kuvitteellisten henkilöiden nimet on myös sattumanvaraisesti valittu.

Kahteen ensimmäiseen työpajaan ilmiön tarkemman määrittelyn sekä demon tietotarpeiden ja määrittelyn työstämistä varten ilmoittautuneille osallistujille lähetettiin lyhyet käsiteltävien teemojen kuvaukset sekä aineistolähtöiset narratiivit, joiden avulla osallistujat pääsisivät orientoitumaan ilmiöiden tarkempaan käsittelemiseen ja määrittelemiseen.

OSALLISUUS

Tapauskuvaus: Pertin ja Maritan tarina (aineistolähtöinen kuvitteellinen narratiivi)

Pertti ja Marita muuttivat kaupungin hälystä eläkkeelle jäädessään Pertin sukutaloon syrjäseudulle. Pariskunta tunnetaan aktiivisina toimijoita kyläyhteisön kehittämisessä. Järjestetään perinneiltoja ja osallistutaan seurakunnan toimintaan. Välimatkat ovat pitkät, mutta Pertti on taitava autoilija. Lapset asuvat Etelä-Suomessa.

Ajan kuluessa tuttu sosiaalinen verkosto kyläyhteisön ympäriltä kuitenkin vähenee, ikä tuo mukanaan sairastumisia ja lopulta poismenoja. Pertti menehtyy sairaskohtaukseen. Maritalle suru tuo mukanaan masennuksen ja yksin jäämisen tunne turvattomuutta. Korona katkaisee sosiaalisen verkon toiminnan, kun riskiryhmään kuuluva Marita jää neljän seinän sisälle kotiinsa eikä enää lähde kylään naapuriin. Liikkuminen vähenee.

Omien asioiden hoitaminen vaikeutuu, kun osa palveluista on siirtynyt verkkoon. Kaukana asuvat lapset eivät ole säännöllisesti apuna digimaailmaan siirtymisessä ja siellä toimimisessa. Mistä pitää painaa, kun yhteys meni katki kesken videoyhteyden lääkärin kanssa? Maailma muuttuu, liian nopeasti. Se on pelottavaa. Maritan turvattomuuden ja yksinäisyyden tunne on vahva, mutta itse pitää selvitä, eikä olla kenenkään painolastina. Uusi kaveri alkoholi helpottaa hetkellisesti yksinäisyyttä ja tuottaa mielihyvää.

NUORTEN PAHOINVOINTI**Tapauskuvaus: Kallen tarina****(aineistolähtöinen kuvitteellinen narratiivi)**

Kalle on 15-vuotias nuori, yhdeksännellä luokalla yläkoulussa. Hänellä on ADHD, mikä hankaloittaa koulunkäyntiä. Kalle on harrastanut pitkään koripalloa, mutta se on jäänyt. Isä ja äiti ovat eronneet muutama vuosi sitten, ja Kalle asuu isänsä luona. Kallen äidillä on uusi perhe ja kaksi uutta pikkusiskoa. Isä on usein poissa kotoa, tekee paljon työmatkoja arkisin. Kotona ollessaan isä rentoutuu parhaiten kaljatölkki kädessään. Kallen kotona ei käy juuri koskaan ketään. Isän ollessa poissa Kalle saa kaupparahaa, jotta voi käydä ostamassa itselleen ruokaa, mutta rahat kuluvat nuuskaan tai vapeen.

Koulusta on paljon poissaoloja, Kalle ei jaksa keskittyä tunneilla eikä läksyjen teko innosta. Hän ei näe opetettavia asioita tarpeellisiksi ja paikallaan olemisen vaatimukset ahdistavat häntä. Wilmassa on paljon punaisia merkintöjä. Toisaalta kotonakaan ei jaksa maata, se tuntuu yksinäiseltä ja masentavalta. Ainoa hyvä syy tulla kouluun on se, jos Kallen kaksi kaveria sattuvat olemaan siellä myös, jolloin päivistä tulee hausempia. Opettajat joutuvat puuttumaan usein kolmikon toimintaan tunneilla.

Kallea kiinnostaisi opiskelua enemmän mopojen rassaaminen ja ajeleminen kavereiden kanssa, mutta hänellä ei ole omaa mopoa, siihen ei vanhemmilla ole varaa. Uusi puhelin ja uusia vaatteita pitäisi myös saada, niistä jotkut jo kuittailevat, mikä saa Kallen hiiltymään. Jotkut menevät kuulemma kesätöihin, mutta Kalle ei usko jaksavansa sellaista, pitää keksiä jotain muuta. Kalle jäi kerran kiinni näpistyksestä, ja välttelee joitain kauppoja, ettei joutuisi silmätikuksi. Kaverin isosiskon ehdotuksesta Kalle alkaa välittää nuuskaa koululla ja kylällä – ja jos Kalle toimisi hyvin, voisi saada muutakin myytävää, mistä saisi paremmat palkkiot. Kallen mielestä hän ei tee mitään väärää, tienaa vain rahaa, mutta jostain syystä hän kokee itsensä entistä ahdistuneemmaksi. Hänen tielleen ei kuitenkaan satu aikuista, jonka kanssa tohtisi jutella kaikesta.

4.3 Työpajoista nousevat sisällöt

Ensimmäisen työpajan teemoiksi valikoituivat kyselyiden ja haastatteluiden pohjalta osallisuus ja nuorten pahoinvointi. Teemat jaettiin työpajatyöskentelyä varten tarkempiin ilmiöihin.

Ikäihmisten yksinäisyys: ei kokoontumistiloja tai tapahtumia, sosiaalisia verkostoja

Työpajassa tunnistettiin ikäihmisten yksinäisyys ja sen ilmenemisen muotoja yksilökeskeisen elämäntavan yhtenä seurauksena. Työssäkävien omaisten työn kuormittavuus on lisääntynyt, eikä heillä ole enää aikaa tavata suvun ikäihmisiä. Kaupungistumisen johdosta maaseutu hiljenee vähitellen ja välimatkat niin sukulaisten luo kuin kylillä järjestettäviin tapahtumiin ovat pitkät. Avun pyytämisen kynnyks on korkea yksin pärjäämisen kulttuurissa. Hiljenevät kylät rajallisine palveluineen eivät pysty tarjoamaan työtä nuorille, jotka siirtyvät suosiolla niin opiskelemaan kuin töihinkin isompiin kaupunkeihin.

Seurakuntien diakoniatyö sekä muut ikäihmisten sosiaali- ja terveystalveluita palveluja tuottavat toimijat pohtivat miten ikäihmiset voisivat ratkaista yksinäisyyden ilmiöön liittyviä haasteita oma-aloitteisesti. Mitä on se apu, jota ikäihmiset tarvitsevat ja voisivatko vapaaehtoistoimijat tehdä jotain? Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kansallisessa kehittämisessä on alettu kehittää lähetekäytäntöjä, joilla ikäihmiset saisivat tukea toimintaan ohjautumiseen. Myös sektorirajat ylittävä digitaalinen palvelutarjotin nähdään yhtenä ratkaisuna tilanteeseen.

Ikäihmisten yksinäisyyden ilmiö näkyy ikäihmisten palveluja tuottavien toimijoiden työssä lisääntyneinä kotikäynteinä. Ikäihmiset eivät osaa tai halua turvautua esimerkiksi naapureihin päästäkseen mukaan eri tilaisuuksiin. Seurakunnilla ja kunnilla taas ei ole varaa maksaa ikäihmisten kuljetuksia eri tilaisuuksiin. Kehittämistoimenpiteitäkin tehdään ja niiden arviointiin ja yhteistyön vakiinnuttamiseen tarvitaan tukea.

Palvelujen saatavuus: osa palveluista edellyttää (toimivat) verkkoyhteydet ja digiosaamista

Työpajassa koettiin, ettei päätöksentekijöillä ja asioita järjestäville tahoilla ole riittävää tietoa siitä, miten asiat toimivat eri alueilla. Kaupungeissa palveluiden tarpeen tilanne on erilainen kuin pienissä kylissä syrjäseuduilla. Palveluita keskitetään ja siirretään hoidettavaksi digitaalisesti, mutta kaikilla seuduilla yhteydet eivät toimi ongelmitta. Ikäihmisten palveluita tuottavat toimijat joutuvat auttamaan paljon ikäihmisten pankki- ja virastoasioinneissa. Myös digitaalisten palveluiden käyttöä edellyttävät laitteet aiheuttavat ikäihmisille päänvaivaa ja haasteita. Laitteiden käyttö edellyttää neuvontaa ja opastusta ja siihen pitää varata aikaa. Vastaan tulee myös tietosuojakysymyksiä työntekijöiden lainatessa laitteitaan ikäihmisten käyttöön asioinnin nopeuttamiseksi.

Kyläturvallisuus

Kyläturvallisuus muodostuu työpajan osallistujien mielestä kokemuksesta, että omassa lähiympäristössä on tarjolla ne palvelut ja toiminnot, joiden avulla yksilö kokee tarvittaessa saavansa apua erilaisissa hätä- ja ongelmatilanteissa. Jokainen kokee turvallisuuden tunteen omalla tavallaan

ja se tarkoittaa eri ihmisille eri asioita. Turvattomuuden tunne voi syntyä julkisesta keskustelusta ja kylien tyhjentyemisestä. Lisäksi turvattomuuden tunnetta luo palveluiden siirtyminen kauas tai digitaaliseen ympäristöön, jolloin fyysiset kohtaamiset vähenevät. Kasvokkain tapahtuva vuorovaikutus tuo osallisuuden tunnetta ja luo yhteyttä omaan yhteisöön. Aktiivinen kyläyhteisö toimintoinen ja viestintä saatavilla olevista palveluista tuo jäsenilleen turvaa.

Ilmiön parissa työskentelevät toimijat kuten hyvinvointialueen, järjestöjen, kuntien ja yksityisten yritysten edustajat keskustelevat ikäihmisten ja heidän omaistensa kanssa, miten turvallisuuden tunnetta voitaisiin parantaa, miten kylät voitaisiin pitää elinvoimaisina esimerkiksi saavutettavuutta parantavan teknologian avulla.

Maahanmuuttajien osallistumisen mahdollisuudet ja tasa-arvo

Työpajassa osallisuus määriteltiin mahdollisimman yhdenvertaiseksi osallistumiseksi. Yhdenvertainen ei tarkoita kaikille samaa, vaan juuri maahanmuuttajien kohderyhmässä osallistaminen voi vaatia huomiota viestinnän monikielisyyteen ja monikulttuurisuuteen huomioiden erilaiset lähtökohdat. Erilaisista lähtökohdista johtuva erityinen huomioiminen voidaan virheellisesti nähdä yhdenvertaisuuden sijaan suosimisena. Yhdenvertaisuudesta ja maahanmuuttajien huomioimisesta on puhuttu satunnaisissa yhteyksissä palveluita ja palveluketjuja suunniteltaessa ja asukkaita osallistettaessa prosesseihin. Osallisuuden edistämisestä kaivataan kuitenkin läpileikkaavaa yleistä ymmärrystä lisäävää ilmiötietoa. Palveluiden suunnittelun tueksi kaivataan tarkempaa tietoa siitä, mitkä olisivat oikeita tapoja huomioida kohderyhmä eri tilanteissa.

Koulukiusaaminen: ongelmia koulussa, kiusatuksi tulemisen kokemuksia, mahdollisesti väkivaltaisuutta

Koulukiusaamisen taustalla tunnistettiin olevan tekijöitä kuten kotikasvatus ja –olosuhteet sekä tunnetaitojen oppiminen ja käsittely. Koulukiusaamisen syiksi tunnistettiin myös vuorovaikutustaitojen puute ja sosiaalisen kanssakäymisen vähentyminen ja siirtyminen sosiaaliseen mediaan ja pelimaailmaan perinteisten tapaamisten sijaan. Kaikilla lapsilla ei ole lähipiirissään turvallisia aikuisia, joiden puoleen voisi kääntyä hädän tullen ja se luo lapselle turvattomuuden tunnetta. Perheiden eriarvoisuus kasvaa niin taloudellisten kuin esimerkiksi lisääntyneiden mielenterveyden haasteiden johdosta. Myös nuorten ryhmädynamiikan nähdään vaikuttavan kiusaamiseen tai kiusatuksi tulemiseen. Aikuisen tuki olisi tärkeä tilanteissa, joissa asemaa ryhmässä haetaan väärin keinoin. Työpajassa mainittiin myös väkivaltaiset pelit, joita nuoret pelaavat ilman vanhempien valvontaa tai suostumusta.

Työpajassa tiedostettiin, että nuorten kanssa toimivien tahojen, kuten huoltajat, lastensuojelu, poliisi, kuraattori, nuorisotyön tekijät ja aikuiset harrastoiminnassa on tärkeää saavuttaa luottamus nuorten kanssa, jotta asioista voidaan puhua ja nuoria tukea. Aikuisen tehtävä on olla läsnä ja kiinnostunut nuorten asioista. Aikuiset myös tarvitsevat tietoa voidakseen yrittää vaikuttaa nuorten asioihin ja tarvitaan nuoria itse uskaltamaan kertoa asioista, myös ja etenkin epäkohdista. Koulun ja

kodin välinen yhteistyö on tärkeää, mikä lisää tiedonkulkua ja perheiden luottamusta siihen, että koulussa puututaan asioihin ja ne otetaan vakavasti.

Koulukiusaamisesta keskustellaan nuorten ja huoltajien kanssa, mutta myös eri toimijoiden kesken ja lisäksi kouluterveyskysely mittaa koulukiusaamisen kokemuksia valtakunnallisesti. Koulujen toiminnassa ilmiö puhuttaa niin oppilaiden kanssa käytävissä keskusteluissa kuin esimerkiksi vanhempainilloissa sekä tukioppilaiden ja tukioppilasohjaajien koulutuksissa, joissa muu muassa mietitään rooleja kiusaamisen vastaisessa toiminnassa. Kiusaamisen kokemusten lisäksi myös nuorten yksinäisyys nousee eri toimijoiden välisissä keskusteluissa esille.

Lasten ja nuorten kokemukset arkiympäristön turvallisuudesta

Lasten ja nuorten kokemuksissa arkiympäristön turvallisuudessa on työpajan osallistujien mielestä kyse ylisukupolvisuudesta, avun pyytämisen haasteista ja vanhemmuuden tuesta. Turvallisuuden kokemukset ovat myös yhteydessä lasten ja nuorten mielen hyvinvointiin. Yhteiskunnalliset muutokset ja pandemian jälkitila ovat vaikuttaneet lapsiperheiden taloudelliseen tilanteeseen minkä lisäksi perheissä voidaan kantaa myös ylisukupolvisia traumoja, joita lääkitään helposti saatavilla olevilla päihteillä. Suorittamisen ja pärjäämisen sosiaalinen paine luo epävarmuutta samaan aikaan kuin lapsille ja nuorille tulisi asettaa turvallisia rajoja. Vanhemmat ja yhteiskunta asettavat lapsille korkeita odotuksia, joita osan lapsista on mahdotonta edes yrittää saavuttaa.

Ilmiöstä keskusteltaessa nousee esille muun muassa arjen hallinta kotona, kuten vanhempien kanssa tehtävät sopimukset kotitöiden jakamisesta niin, että nuori saisi ottaa vastuuta mutta toisaalta niin, ettei täysi vastuu kaadu kokonaan lapsen tai nuoren harteille. Nuoret kaipaavat aikuista, joka kysyy päivän tapahtumista ja kuulumisista, kaikkeen arkeen liittyvästä, myös kavereista, joiden kanssa nuori liikkuu. Huoltajien ja opettajien kanssa on käyty keskusteluja positiivisen pedagogiikan merkityksestä. Nuorten kanssa on tärkeää puhua arkeen liittyvien asioiden kuormittavuudesta ja siitä, millaista tukea on tarjolla kotoa ja muualta.

Syrjäytymisen riski

Nuorten yhteenkuuluvuuden etsintä alkaa jo päiväkodissa. Lapset haluavat kuulua johonkin, etsiä omaa paikkaansa ja osa löytää sen helpommin kuin toiset. Nuorilla on tarve kuulua ryhmään, mutta harrastamiseen kaikilla ei ole tasapuolisia mahdollisuuksia joko taloudellisista syistä tai syrjäkylillä pitkien välimatkojen takia. Syrjäytymistä aiheuttaa ulkopuolelle jääminen yhteiskunnan eri toiminnoista, kuten koulusta, työelämästä, harrastuksista tai muista vertaisryhmistä. Osallisuuden kokeminen on tärkeä tunne ja sen puute voi aiheuttaa turvattomuutta.

Huonoihin liikenneyhteyksiin ja kulkuvälineiden puutteeseen on eri toimijoiden välisissä keskusteluissa kiinnitetty paljon huomiota. Palvelut ovat usein keskittyneet kunnan keskuksiin, minkä osoittaa jo koulukyytiläisten suuri osuus. Lisääntyneet tai entistä paremmin tunnistettavat neuropsykiatriset haasteet tuovat lisää mahdollisia syrjäytymisen haasteita eri kouluasteille siirryttäessä. Muut nuorten mielenterveyden haasteet, kuten ahdistuneisuus ja sosiaalisten tilanteiden pelko ovat myös yleistyneet. Nuorten kanssa toimivat tahot pyrkivät tavoittamaan

nuoret ennen ongelmien kasaantumista. Varhainen puuttuminen on oleellista jo päiväkodissa mahdollisuuksien mukaan. Kaikki lasten ja nuorten parissa työskentelevät, kuten etsivä nuorisotyö, terveydenhuolto, opistot ja koulut, harrastustoimintaa järjestävät tahot sekä kunnan päättäjät voivat yhdessä saada aikaan muutosta.

Valitettavasti nuorten kanssa työskentelevät ovat havainneet, etteivät kaikki palveluita kaipaavat nuoret pääse osaksi palveluita. Palvelun tarvetta on jouduttu paikkaamaan kotikäynneillä tai ohjaamaan nuoret perheineen etäpalveluiden piiriin. Toimivia käytänteitä etsitään kunnista, joissa harrastamien on mahdollistettu pitkistä välimatkoista huolimatta. Näitä käytänteitä pyritään ohjaamaan kaikkien niitä tarvitsevien käyttöön.

Polarisaatio/ekstremismi

Työpajassa polarisaatiota ja ekstremismia käsiteltiin muun muassa radikalisoitumisen ja eriarvoisuuden lähtökohdista. Erilaisissa mielipiteissä ääripäät vahvistuvat ja se saattaa johtaa tunteeseen oman oikean mielipiteen puolustamiseen jopa lainvastaisin toimenpitein. Esimerkkinä mainittiin skini –kulttuuri, halua kuulua ryhmään ja päästä esille. Ilmentymänä syntyy vastakkain asettelu maahanmuuttajia vastaan ja keskustelujen alkuperäksi arvioidaan aikuisten puheet, jotka vaikuttavat lapsiin ja nuoriin.

Nuorten pahoinvoinnin oireilu voi näkyä syrjäytymisenä ja samaistuttavan ryhmän puutteessa myös koulukiusaamisena ja lopulta kärjistyneinä mielipiteinä. Eriarvoisuutta tuottavat lapsiperheköyhyys, perheväkivalta, vanhemmuuden puutteet ja mielenterveys- ja päihdeongelmat, jotka luovat turvattomuutta lasten ja nuorten kotioloihin. Kyvyttömyys käydä rakentavaa, kaikki näkemykset huomioivaa keskustelua luo pohjaa polarisaatiolle, jota sosiaalisen median viestit voivat vahvistaa tunteisin vetoavana viestien välittäjänä. Myös valtakunnan tason poliittisten päättäjien tapa puhua asioista vaikuttaa kansalaisiin ja heidän äärimmäisiä näkemyksiään voidaan pitää mallina hyväksyttävälle ajattelulle. Pelko ja tietämättömyys vierasta asiaa ja kulttuuria kohtaan voi vaikuttaa ihmisiin ja yksipuoliset medialähteet ja –kriittisyyden puute voimistavat virheellisiä näkemyksiä. Ratkaisuna nähdään, että rasismien vastaisuudesta pitäisi puhua enemmän samoin kuin uskonnanvapaudesta. Tiedon jakaminen vieraista kulttuureista ja avoin keskustelu sekä solidaarisuuskasvatus luovat maaperää suvaitsevaisuudelle ja toisten ymmärtämiselle. Suomeen muuttaneiden osalta traumat kotimaasta kuten sota ja syrjintä voivat synnyttää ääriliikehdintää ja ekstremismi on maiden rajat ylittävää.

Turvapaikanhakijoiden kanssa työskentelevien, terveydenhuollon, sosiaalityön, poliisin ja koulujen työssä ilmiö näkyy lähes päivittäin. Kielteisiä ilmiöitä ovat nuorten ehdottomat mielipiteet, joille vahvoja perusteluja ei löydy, vaan käsitteitä on opittu sosiaalisesta mediasta. Mukaan mahtuu myös positiivista keskustelua ja nuorten keskustelutaidot näkyvät aikuisten vetämissä keskusteluissa.

Nuorten ahdistuneisuus ja muut mielenterveyden ongelmat

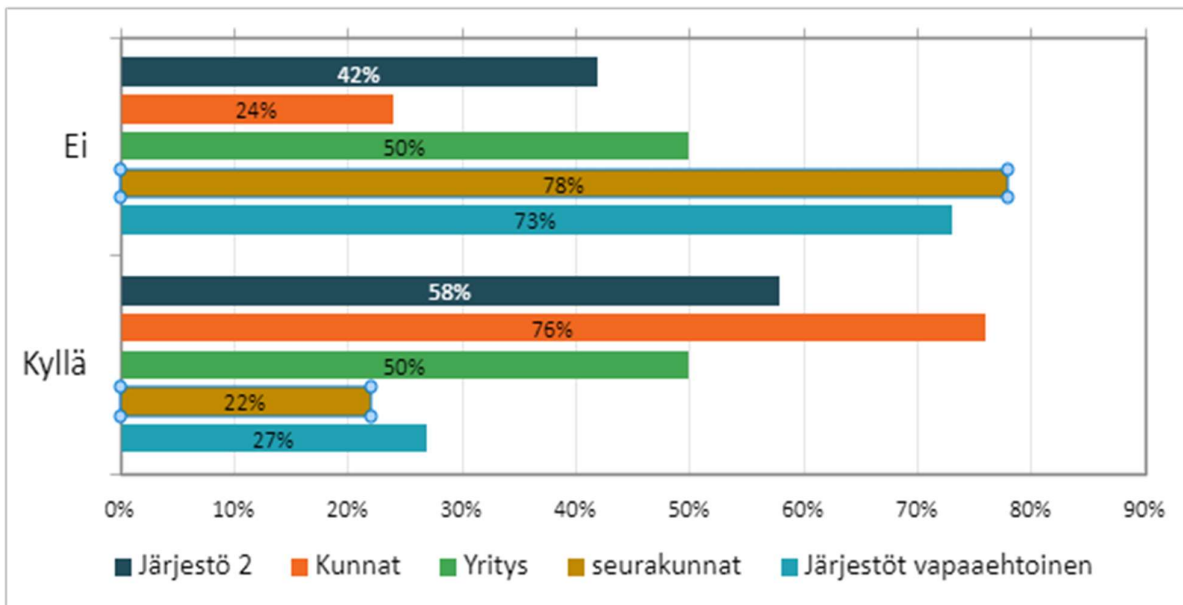
Yleistynyt sosiaalisen median maailma ja sen luomat paineet nähdään nuorten ahdistuneisuutta lisäävänä ympäristönä. Informaatiotulva sisältää epätoivon mielikuvia koronan vaikutuksista,

sodasta ja ilmastonmuutoksesta, joilla on vahva vaikutus, liikunnan vähäisyyden lisäksi, nuorten mielenterveyteen. Haasteita aiheuttavat myös yksinäisyys ja epävarmuus sekä aikuisten puuttuminen nuorten elämästä. Keskustelujen välineinä toimivat kännykät kasvokkain kohtaamisen sijaan eikä perinteisiä keskustelutaitoja enää hallita. Vanhemmuutta pitäisi tukea silloin, kun lapsiperheet ovat tiukilla niin henkisten voimavarojen kuin taloudellisen tilanteen suhteen. Perheiden tukiverkostot voivat olla puutteelliset, eikä kotona ole tarpeeksi voimavaroja tukea lapsia ja nuoria. Ilmiö tunnistetaan perheiden, lasten ja nuorten kanssa työskentelevien keskuudessa, kuten koulun, sosiaali- ja terveystoimen ja nuorisotyön toimijoiden keskuudessa.

5 HYTU-TIEDON KERÄÄMINEN JA JAKAMINEN

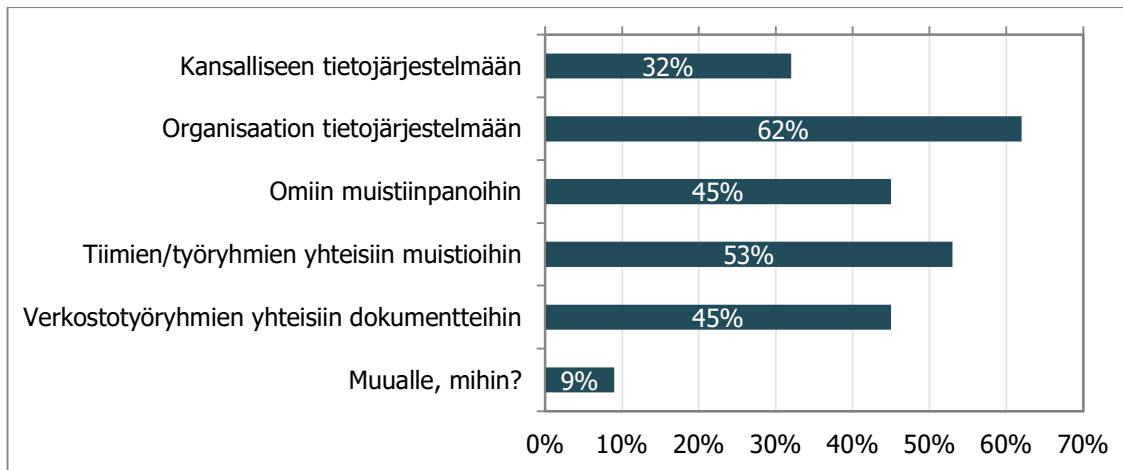
5.1 Hytu-tiedon kerääminen ja käyttö

Kyselyssä selvitimme hytu-tiedon keräämisen toimintatapoja ja kehittämisen kohteita. Kysymykseen ”Kerätäänkö organisaatiossasi hyvinvointi- ja turvallisuustietoa” tulleet vastaukset jaoteltiin vastaajan taustaorganisaation tyyppin mukaan (järjestö 2 tarkoittaa järjestöön palkkasuhteessa olevaa vastaajaa). Tulos on jonkin verran yllättävä jakauman osoittaessa, että hieman yli puolet vastaajista (53 %) näkee, ettei organisaatiossaan kerätä hyvinvointi- ja turvallisuustietoa. Organisaatioittain tarkemmin tarkasteltuna jokaisessa organisaatiotyypissä kerätään jonkin verran, etenkin kunnissa, mutta osa organisaatioiden edustajista ei tunnista hytu-tiedon keräämistä. Tämä voi osin selittyä työnkuvallisilla tekijöillä saman organisaation sisällä, esimerkiksi vapaaehtoiset järjestöissä keskittyvät muihin toimenpiteisiin hytu-tiedon keräämisen sijaan. Jakaumassa puolet yrityksissä toimivista vastaajista näkee organisaatiossaan kerättävän hytu-tietoa. Lisää selittäviä tekijöitä tiedon keräämisen osalta selvisi hyvinvointi- ja turvallisuustoimijoiden haastatteluissa, mihin palataan hieman myöhemmin.

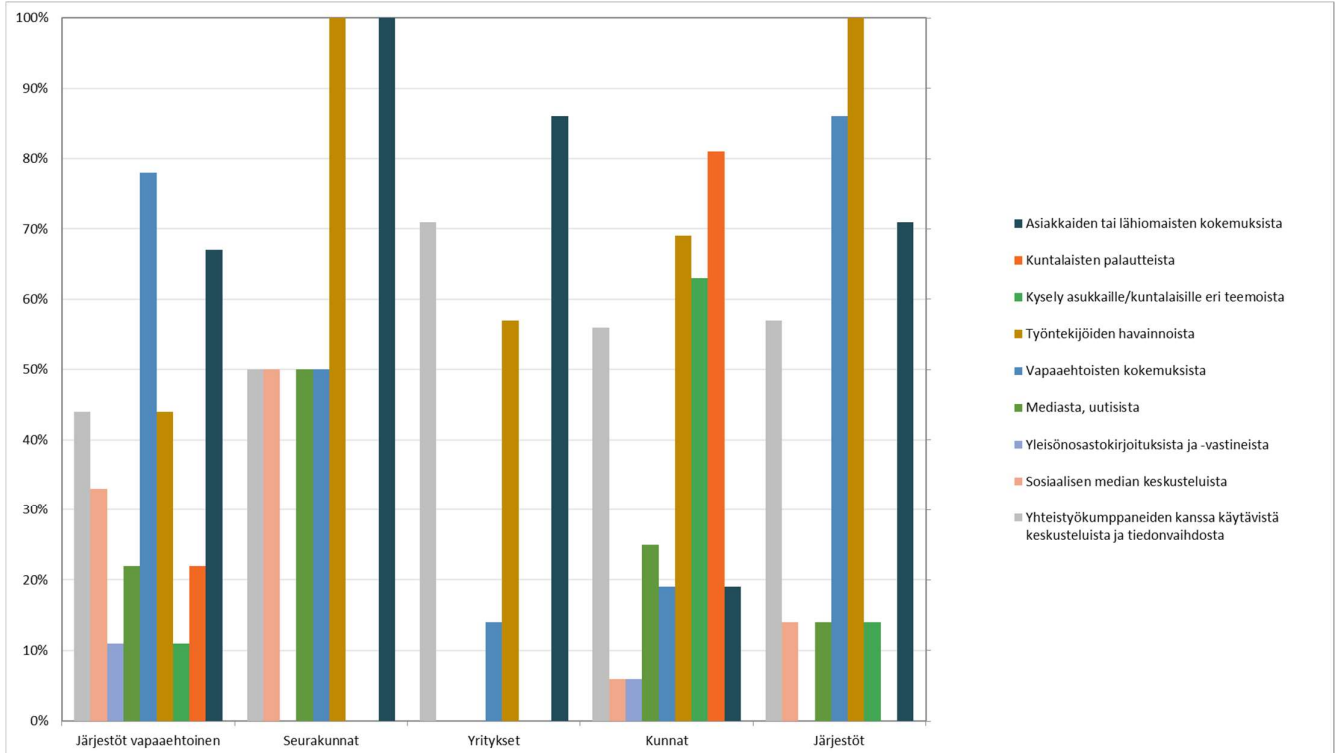
Kuvio 2. Kerätäänkö organisaatiossasi hyvinvointi- ja turvallisuustietoa?

Kyselyssä selvitettiin myös, mihin vastaajat keräävät organisaatiossaan hyvinvointi- ja turvallisuustietoa. Jakaumat näkyvät kuviossa 3, ja vastaamisessa ei ollut merkittävää eroa organisaatioiden välillä. Muualle mihin -vastauksen, avoimeen vastauskenttään vastauksiksi annettiin järjestöjen ja yritysten osalta: viranomaiset, yhdistyksen pöytäkirjat, rahoittajien tietojärjestelmät ja työterveydenhoidon dokumentit.

Kuvio 3. Mihin organisaatiossasi kerätään hyvinvointi- ja turvallisuustietoa?

Kysyttäessä hytu-tiedon lähteistä (kuvio 4), tiedonhankinnan lähteet vaikuttavat perusjakaumalla monipuolisilta, mutta tarkemmassa organisaatiotyyppikohtaisessa analyysissä tunnistettiin sitä kerättävän eniten asiakkaiden ja lähiomaisten kokemuksista sekä työntekijöiden havainnoista. Kunnissa painottuvat luonnollisesti kuntalaisten palautteet. Avoimessa kohdassa "muut" - vastausvaihtoehdossa tiedonlähteenä mainittiin tilastot. Kunnissa ja järjestöissä tietolähteet ovat monipuolisimpia, kun taas etenkin yrityksissä korostuu juurikin työntekijöiden havaintojen ja asiakkaiden kokemusten lähteistö. Järjestöissä kannattaa huomioida tietolähteiden erilainen näyttäytyminen vapaaehtoisten ja palkattujen asiantuntijavastaajien näkökulmasta.

Kuvio 4. Mistä lähteistä organisaatiossasi kerätään hyvinvointi- ja turvallisuustietoa?

Myös useimmissa haastatteluissa tuli esille, että tietoa etsitään monista eri lähteistä. Haastatteluista mainittiin ennalta odotettuja tiedon lähteitä, kuten keskustelut kasvokkain ja erilaisissa työryhmissä, sosiaalisen median keskustelujen seuraaminen sekä Google. Osa haastateltavista kertoi avoimesta vuorovaikutuksesta työpaikoilla sekä erilaisista verkostoista niin alueellisella kuin valtakunnallisellakin tasolla. Lisäksi erilaiset hankkeet ja tapahtumat toimivat tiedon keräämisen paikkoina. Osa organisaatioista kerää asiakaspalautetta suoraan asiakkailta kysymällä tai lomakkeilla toimintansa kehittämiseen.

Haastatteluissa tunnistettiin, että omia työkavereita ja verkostojen tukea hyödynnetään puhelimitse tai sähköpostitse, kun havaitaan jotain tietoa puuttuvan. Yhteistyöverkostoista löytyy myös hiljaista tietoa, jota haastateltavat pitävät hyödyllisenä. Asiakkaiden sairaskertomusten tyyppisiin tietoihin pääsy on rajattua ja haastatteluissa tuli esille myös kirjautumisen mahdollisuus suoraan tietojärjestelmiin, jotta tiedon hyödyntäminen olisi nopeampaa. Valmiiksi laadittuja asiakirjoja, kuten turvallisuusoppaita hyödynnetään mielellään, sillä näin säästetään aikaa, kun ei tarvitse alkaa rakentamaan tyhjästä riskienarviointiasiakirjoja omalle organisaatiolle. Viranomaisorganisaatioilla kuten poliisilla on käytössään paljon tietojärjestelmiä. Lisäksi tietoa kerätään useista eri lähteistä, myös avoimia lähteitä netin kautta.

Tilastoissa näkyvä tieto tunnistettiin hyödyttömäksi tilanteissa, joissa tarvitaan ajantasainen tuore tieto asioiden tilasta paikallisesti. Kokemustiedon käyttö ja mahdollisuudet sen hyödyntämiseen tunnistetaan puutteellisiksi. Haastatteluissa mainittiin myös organisaatioiden omia raportointi- ja

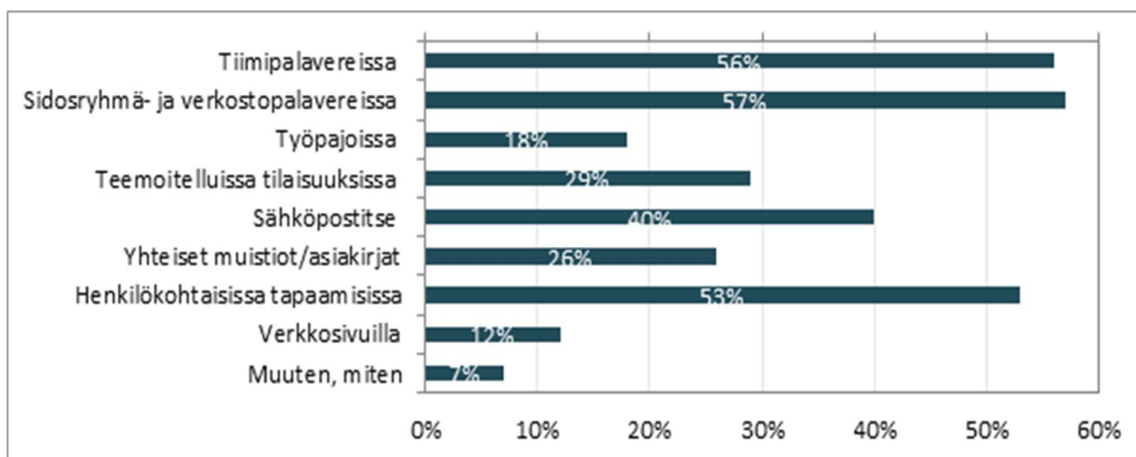
laadunvalvontajärjestelmiä, joihin kirjataan laadullista tietoa. Suojattuihin järjestelmiin kirjataan myös henkilötietoja.

Organisaatioiden toiminnan rahoittajilla on omia tiettyjä vaatimuksiaan tiedon jakamisen suhteen ja organisaatio itse selvittää sidosryhmiltään kyselyiden avulla, mitä organisaatiosta tiedetään ja ajatellaan. Haastatteluissa mainittiin myös, että kaivataan esimerkiksi viranomaisilta tietoa, miten toimia ennakoivasti turvallisuustilanteissa. Haastatteluissa nousi esille myös, että kaivattaisiin yhteistä huoli -linjaa, jossa tietoa voitaisiin jakaa, vaikka olemassa olevia verkostomaisia toimintatapoja onkin osalla toimijoista jo käytössä.

Haastateltavista osa koki, että päätösten vaikutukset ihmisten arkeen jäävät epäselviksi ja tarvittaisiin tietoa siitä, miten ihmisten arki on oikeasti muuttunut. **Myös kokemusasiantuntijoiden tuottamaa tietoa ja laajasti ilmiöpohjaista eri ammattiryhmien tiedonvaihtoa tulisi lisätä. Laadullista tietoa koetaan olevan paljonkin saatavilla, muttei se ole jäseneltyä tai koottua.** Tällaista tietoa voivat olla esimerkiksi hiljaiset signaalit ja hiljainen tieto. Tiedon laatuun liittyen vaatimuksena mainittiin tarkka tieto asiakkaan tilanteesta, jotta välttyttäisiin yllätyksiltä. Tiedonvaihdon tulisi olla avoimempaa asiakkaan erityistarpeiden huomioimiseksi. Lisäksi kaikkea ilmiöihin liittyvää tietoa ei osata tunnistaa ja hyödyntää. Toisaalta osalle viranomaisorganisaatioita tietoa tulee käsiteltäväksi jopa liikaa. **Tiedon tehokas hyödynnettävyys edellyttäisi, että tieto olisi jäseneltyä tai luokiteltua ennen kuin se tulee viranomaisorganisaation prosessoitavaksi.**

5.2 Hytu-tiedon jakamisen käytänteet ja rajoitteet

Kyselyssä selvitettiin, missä hyvinvointi- ja turvallisuustoimijat jakavat hallussaan olevaa hyvinvointi- ja turvallisuustietoa muiden toimijoiden kanssa. Jakauma osoittaa, että yleisintä tiedon jakaminen on tiimipalavereissa ja sidosryhmä- ja verkostopalavereissa sekä henkilökohtaisissa tapaamisissa, eli erilaisissa rakenteistetuissa vuorovaikutustilanteissa tai moniammatillisessa / -alaisessa yhteistyössä. Sähköpostia käyttää 40% toimijoista tiedon jakamiseen. Vastaajilla oli mahdollisuus valita useampi vaihtoehto.

Kuvio 5. Missä jaat hallussasi olevaa hyvinvointi- ja turvallisuustietoa muiden toimijoiden kanssa?

Haastateltavat tunnistivat yhteistyökumppaneilta tulevina tarpeita tiedon jakamisen suhteen lainsäädännön tai toimintaohjeiden mukanaan tuomat vaatimukset. Esimerkkinä mainittiin paloturvallisuuteen liittyvät lain edellyttämät velvoitteet. Organisaatioiden välinen tiivis yhteistyö nähdään myös edellytyksenä toimivan palvelutuotannon mahdollistamiseksi, vaikkakin organisaatioissa tunnistetaan myös osittain päällekkäinen työ ja tästä johtuva resurssien tuhlaus. Yhteistyökumppaneiden välinen suhde näyttäytyi osalle haastateltavista hyvänä ja tietoa jaetaan matalalla kynnyksellä, kun taas osa koki, että ilmiöiden tiedostetaan vaikuttavan ihmisten elämään, mutta tieto niistä liikkuu vain pienen piirin sisällä. Kyse on myös luottamuksesta: esimerkiksi nuorten kanssa työskentely edellyttää vahvan luottamuksen luomista, jotta asioista voidaan keskustella ja nuorta voidaan auttaa ja tukea.

Osalla haastatelluista organisaatioista on lakisääteiset perusteet jakaa tietoa esimerkiksi viranomaisille. Tärkeänä nähtiin myös paitsi arvioida myös jakaa tietoa siitä, millaiset valmiudet ihmisillä on toimia erilaisissa tilanteissa ja miten he selviävät esimerkiksi kriisitilanteista arjessa. Järjestöpuolella toiminnan rahoittajalle raportoidaan muun muassa toimintaan osallistujien määriä.

Tiedon laadun vaatimuksena on ajankohtaisuus ja haastatelluissa mainittiin esim. kouluterveyskyselyn tietojen jakaminen. Tiedon jakaminen ennalta ehkäisevistä palveluista, esimerkiksi terveydenhuoltoon yleisesti tai lastensuojeluun ja päihdetyöhön liittyen nousi yhdeksi ajankohtaisen tiedon jakamisen sisällöksi. Huolestuttavat ajankohtaiset ilmiöt, kuten nikotiinipussivillitys nuorten keskuudessa, vaativat reagointia heti ja nousevat esille esimerkiksi huolityöryhmässä. Tämänkaltaisista huolestuttavista ilmiöistä haastateltava kertoi järjestäneensä tiedotus- ja keskustelutilaisuuden nuorten vanhemmille.

Ennakoiva tiedon käsittely vuosittain toistuvista ilmiöistä, kuten julkisten toimipisteiden kiinteistöhuollon vastuualueisiin liittyvästä portaiden tai muiden kulkuteiden liukkaudesta, mahdollistaisi ennakoivat toimenpiteet ja valmiuden. Haastatteluissa ilmeni kuitenkin, että vuosittain esimerkiksi juuri talven tulo liukkaine olosuhteineen yllättää ja ehtii aiheuttaa vaaratilanteita toimitilojen käyttäjille.

Organisaatioiden resurssit tiedonvaihdon kehittämiseen ovat rajalliset ja yhteisen tiedonjakoalustan puuttuminen tunnistettiin laajalti. Organisaatioiden sisäisen vuorovaikutuksen kehittämisen lisäksi mainittiin tärkeinä mutta rajoittavina tekijöinä tietosuojasäädökset, henkilön tietosuoja ja salassapito. Useimmat haastateltavista mainitsivat henkilön tietosuojan ja salassa pidettävät asiat, ja tietoturvallisuuden osalta mainittiin mahdolliset toimialakohtaiset rajoitteet. Rekisterin pitämisen osalta esteitä todetaan eniten löytyvän terveydenhuollossa.

Kokonaisuutena katsoen haastatteluissa tunnistettiin sote-muutos ja käynnissä oleva hyvinvointialueen toimintojen keskeneräisyys. Kuntien tulisi päivittää hyvinvointi- ja turvallisuustietonsa, jotta ilmiöihin voitaisiin puuttua ennakoivasti. Myös järjestöjen osalta tiedollisina vaatimuksina mainittiin tiedon järjestelmällinen kerääminen ja kokoaminen, jotta tietoa voidaan hyödyntää. Toisaalta todettiin, **ettei hyvinvointialueen uudistuksen takia ole itsestään selvää, mihin tietoa voi jakaa. Tiedonkäsittelyn ja -jakamisen kanavat ovat keskeneräisiä tai**

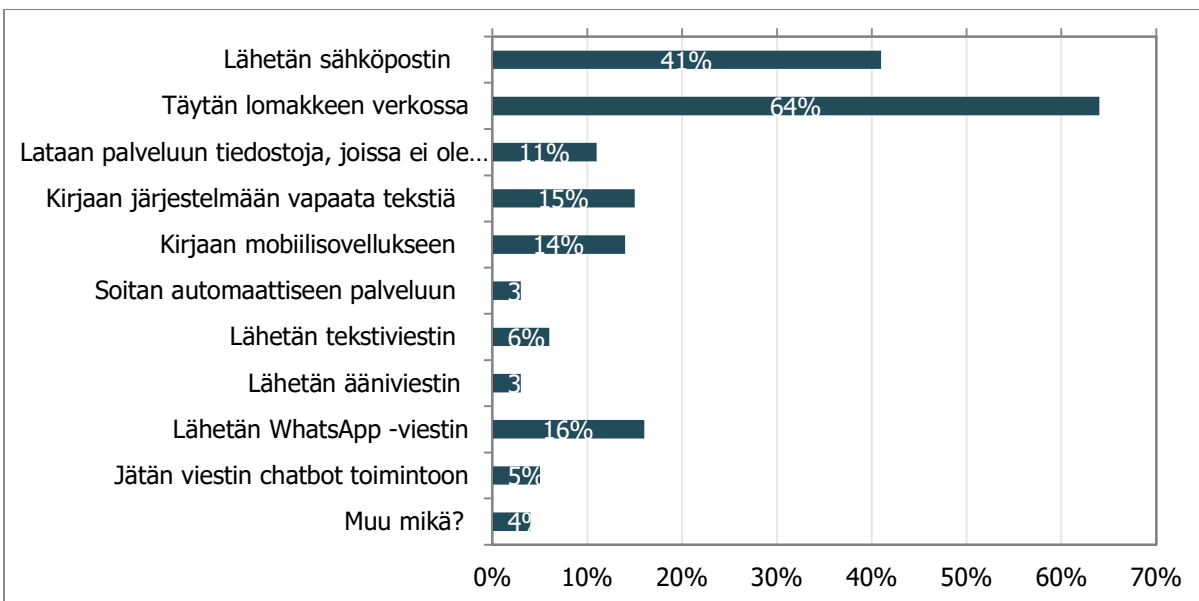

puutteellisia. Yhteiskunnan turvallisuuden näkökulmasta todettiin, että mitä enemmän tietoa pystyttäisiin jakamaan, sitä enemmän yhteiskuntaa pystyttäisiin turvaamaan. Tunnistettiin, että yksilön oikeudet menevät kaiken muun edelle, mikä ei yhteiskunnallisen koheesion ja turvallisuuden näkökulmasta ole aina hyvä asia. Sääntelyn takia kaikkiin tarvittaviin asiakirjoihin ei ole pääsyä, mikä olisi edellytys parhaan tilannekuvan luomiseksi. Hyvinvointialueen hallinto koettiin monimutkaiseksi ja epätietoisuutta aiheuttaa muun muassa vastuiden jakautuminen toimijoiden kesken.

5.3 Toimivimpia tapoja jakaa asiantuntijoiden hallussa olevia tietoja

Hyvinvointi- ja turvallisuustiedon tarpeet ja sen merkitys tunnistetaan aineistossamme kaikinensa hyvin, mutta tiedon jakamiseen liittyvään aikaan ja omaan panokseen suhtaudutaan kriittisesti. Kyselyssä selvitimme, kuinka paljon aikaa vastaajat olisivat valmiita käyttämään päätöksenteossa hyödynnettävien tietojen kirjaamiseen viikossa. Vastaajista kaksi kolmasosaa käyttäisi enintään 15 minuuttia viikkotasolla. Vain reilu 20 prosenttia olisi valmis käyttämään työajastaan 30 – 60 minuuttia keskeisten hytu-tietojen kirjaamiseen.

Kysyimme myös, millaiset olisivat vastaajien preferoimat tavat jakaa tietoa muille toimijoille (kuvio 6). Vastaajat saivat valita enintään kaksi vaihtoehtoa, joista selvästi eniten klikkauksia saivat sähköpostin lähettäminen ja lomakkeen täyttäminen verkossa.

Kuvio 6. Miten haluaisit kertoa hallussasi olevista tiedoista?

Sensijaan haastatteluissa sähköposti hytu-tiedon jakamisen välineenä sai kovaa kritiikkiä. Haastatteluilla tietojen ja havaintojen toivotut jakamisen tavat jakaantuivat sähköiseen alustaan, joka olisi joko vain viranomaiskäytössä ja tietosuojattu tai yleisen tiedon jakamiseen useille toimijoille. Viranomaiskäytössä sovelluksesta löytyisi organisaatiokohtaisia tiedon jakamisen paikkoja ja jokainen käyttäjä vastaisi itse tiedon jakamisen vaatimusten täyttymisestä esimerkiksi salassapidon osalta. Osa haastatteluista koki, että heidän omat ja yhteistyökumppaneidensa väliset järjestelmät ja toimintatavat ovat riittävät.

Yleisen tiedon ja monitoimijaisen käyttäjäryhmän alustalta odotetaan helppokäyttöisyyttä ja se toimisi osana kokouskäytänteitä, jolloin siihen kirjattaisiin kokouksen muistio tai pöytäkirja. Toisaalta yleisen tiedon alustallekin ehdotettiin kirjautumista ja osa haastateltavista toivoi alustalta vuorovaikutteisuutta eli alustalle kirjautumalla voisi aloittaa keskustelun ja vaihtaa ajatuksia ja ideoita ilmiöistä ja havainnoista. Alusta toimisi melkein samalla tavalla kuin kasvokkain tapahtuvat kuulumisten vaihtotilanteet, vaikkakin konkreettista kasvokkain tapahtuvaa vuorovaikutusta yhteistyökumppaneiden kanssa ei koeta voitavan korvata. Alustalla toimiva vuorovaikutus tapahtuisi omaehtoisesti, kunkin omilla aikatauluilla ja resursseilla.

Hankkeessa luotavan demon osalta ehdotettiin työkaluun laadittavan rajoituksia, jotta tiedon jako tapahtuisi niiden toimijoiden kesken, joiden vastuualueelle tarvittavien toimenpiteiden toteutus kuuluu. Työkalusta ei haluta luoda urkkimiskanavaa. Toimijoiden sitoutuminen on tärkeää, jotta työkalu tuottaa hyötyjä käyttäjilleen.

Haastatteluissa nousi esille myös alustan ja sovellusten teknisiin ominaisuuksiin liittyviä ideoita ja epäilyksiäkin. Sovellusten nähtiin vanhenevan käyttöjärjestelmien muuttuessa ja ratkaisuksi esitettiin verkkopohjaista alustaa, joka tukisi tekstiviestein tapahtuvaa viestintää. Alustalle esitettiin myös sisäänrakennettua analyysiohjelmaa, joka prosessoisi tietoa valmiimmaksi ja käyttökelpoiseksi. Ohjelma analysoisi tietoa esimerkiksi ennalta-asetettujen asiasanojen mukaisesti.

Alustaa pidettiin myös tiedon vastaanottamisen osalta hyvänä vaihtoehtona. Osa haastatteluista ehdotti kirjautumista ja salasanoja lisäten, ettei kovin yleisen tason tiedon jakaminen olisi tarkoituksenmukaista ja hyödyllistä. Toiminnallisesti uuden, oleellisen havainnon ilmestyessä sovellukseen lähtisi käyttäjälle ilmoitus ja linkki sähköpostiin tai tekstiviestitse.

Työntekijöiden vaihtuessa tunnistetaan pulmia tiedon siirtymisessä organisaation sisällä. Sovelluksen etuna nähtiin, että siihen voisi kirjata asioita, jotka jäävät organisaation käyttöön myös henkilöstövaihdostilanteissa. Sovelluksessa tulisi olla mahdollisuus jakaa havaintoja myös erilaisina tiedostoina kuten kuvina. Sovellusta ehdotettiin myös sosiaalisen median korvaajaksi. Lisäksi sovelluksessa tulisi olla hakutoimintoja ja odotus olisi, että tieto olisi koottua ja analysoitua, jotta sitä voisi käyttää oman toiminnan kehittämiseen.

5.4 Tietojen ja havaintojen esittäminen päätöksentekoa varten

Alustalta tai sovellukselta odotetaan operatiivista, strategista ja taktista tasoa ja toisaalta vuorovaikutusta kuntalaisten kanssa. Erityisesti operatiivinen toiminta edellyttää nopeaa reagointia, kun havainto on tunnistettu. Sovellus nähdään myös tilannehuoneena, johon uutisia syötetään kronologisesti. Järjestelmän syötteet tulisi teemoitella tai määritellä asiansanoin. Myös epäileviä näkökulmia esitettiin alustan löydettävyydestä ja asioiden nopeammasta etenemisestä perinteisesti puhelimitse.

Tiedon uskottavuusaste mainittiin parissakin haastattelussa. Tieto, jota välitetään, tulee olla faktoihin perustuvaa, nousta useammasta eri lähteestä ja jollain tapaa olla tarkistettua sekä juridisesti validia. Sovellukselta odotetaan myös ennakoivaa kokemukseen perustuvaa tietoa jonkin haasteen ratkaisemisesta, jotta sitä voidaan hyödyntää.

Haastatteluaineistosta nousi esille vaatimus alustalla olevan ilmiötiedon luonteesta: **ilmiötieto tulisi jalostaa siihen muotoon, että sitä voisi käyttää tasavertaisena tilastoihin perustuvien faktojen rinnalla.** Sovelluksen avulla eri organisaatiot pystyisivät luomaan yhteisen tilannekuvan, jonka perusteella toimenpiteitä voidaan suunnitella ja suunnata tehokkaammin sinne, missä niitä tarvitaan. Lapin tasolla kunnat voisivat hyötyä yleistyvästä ilmiötiedon jakamisesta ja vastaanottamisesta esimerkiksi koulumaailman ilmiöihin liittyen.

Sovelluksessa jaettavan tiedon pitäisi pystyä soveltamaan juuri oman kunnan tai organisaation toimintakentän tarpeisiin huomioiden esimerkiksi alueen tai alan erityispiirteet. Suuremmissa kunnissa toimijamäärä on suurempi ja toiminta erilaista kuin pienissä kunnissa. Kaikkien toimijoiden täytyy sitoutua sovelluksen käyttämiseen ja jonkun täytyy ottaa vastuu järjestelmän ylläpitämisestä, kuten tietojen ja havaintojen syöttämisestä.

Haastatteluissa vastaajat näkivät, että työkalun avulla voitaisiin saada vertailutietoa eri alueille ja edistää tilannekuvan muodostamista. Työkalu voisi kehittää yhteistoimintaa ja verkostoitumista sekä edistää tilanteisiin reagoimista. Työkalu voisi edistää parempaa kommunikointia ja toimia ennalta ehkäisyn apuna kentätason havainnoinnissa. Samojen asioiden parissa työskenteleviltä voisi kysyä vinkkejä ja kokemuksia eri toimintamalleihin liittyen. Uusi järjestelmä tulisi kytkeä olemassa oleviin ja tiedon hyödyntämistä ja johtamista voisi tehdä samaan yhteiseen tietoon ja tilannekuvaan perustuen.

6 KEHITTÄMISEN TARPEITA JA IDEOITA

6.1 Kartoituksessa tunnistettuja jatkokehittämisen tarpeita

Taustakartoituksessa kerättiin tietoa hyvinvointi- ja turvallisuustiedon nykytilasta ja tarpeista digitaalisen demon kehittämistä varten. Lapin alueella toimiville hyvinvointi- ja turvallisuustiedon kanssa toimiville asiantuntijoille ja johtajille kohdennetussa tiedonkeruussa käytettiin menetelminä kyselyä, haastatteluja ja työpajoja. Aineisto on kokonaisuudessaan laaja ja moninainen, josta on edellä käsitelty tiiviisti keskeisimpiä huomioita. Tarkemmat aineistojen tulokset on jaettu hanketiimille ja hankkeen ohjaus- ja asiantuntijaryhmille.

Kokonaisuutena aineistossa annettiin digitaalisen työkalun kehittämiseen varsin kannustavia evästyksiä. Sosiaalisten verkostojen, ja Lapissa erityisesti Turvallisuusverkoston rooli koettiin tärkeänä ja hyvänä pohjana hytu-tiedon jakamisen kehittämiseksi. Vuorovaikutteisessa tietotoiminnassa tiedon luonne kehittyi havainnoista ja kokemuksista tulkinnoiksi, ja jalostuu yleisemmälle tasolle, kytkeytyen muihin ilmiöihin ja nivoutuen osaksi kehittämistä ja johtamista. **Vuorovaikutuksen rooli tunnistettiin tärkeänä niin asiantuntijoiden välisessä verkostotyössä kuin tiedolla johtamisenkin tasolla.**

Tavoitteiden asettamisen nähdään edellyttävän laajaa verkosto- ja yhteistyötä, sillä päätöksenteko edellyttää laaja-alaista tietoa:

“Tiedonkulkua ja toimintatapoja tulee muuttaa niin, että edustuksellisen demokratian ja päätöksenteon rinnalle nousisi vahvemmin osallistava toiminta”.

Tietoa kerätään matkan varrella päätöksenteon tueksi, mikä nostattaa **tarpeita myös tietotoiminnan rakenteiden muuttamiseen**. Aineistossa tunnistettiin myös oman organisaation ulkopuolisten näkemysten tarpeellisuus ja vertaistuen hyödyllisyys. Vuorovaikutteinen, rajoja ylittävä tietokulttuuri vaatii organisaatioissa kehittämistä ja tiedon tuottamisen prosessit yhtenäistämistä. Tällöin esiin nousee myös **luottamus**, paitsi sen sosiaalinen ulottuvuus suhteessa toimijoihin ja yhteistyösuhteisiin, myös luottamus tietolähteisiin ja tiedon käytön asianmukaisuuteen. Työkalun osalta toimijoiden sitoutumista sen käyttämiseen korostettiin, mutta myös hyvin suunniteltuja tietoprosesseja sekä pääkäyttäjän ja päivittäjän merkitystä. Kuntien edustajien ja päättäjien sitoutuminen nähdään oleellisena osana toimivan tiedonvaihdon kulttuurin luomista. Johtajat nähdään toimintakulttuurin luojina ja aineistossa todetaan, että myös tiedolla johtamista pitäisi muuttaa.

Osassa organisaatioista seurataan hiljaisia signaaleja, jotta haasteisiin voidaan puuttua ajoissa. **Työkalun osoittamalla asioiden välisillä suhteilla tai tapahtumaketjuilla voisi osoittaa päättäjille ja**

johdolle tehtyjen toimenpiteiden vaikutuksia. Tärkeänä nähtiin myös muualla toteutetuista toimintatavoista ja ratkaisuista oppiminen, mikä mahdollistaa varautumisen omassa toiminnassa. Työkalun laatimaan tiedon analyysia pohdittaessa nähtiin, että luotettavan tuloksen aikaansaamiseksi tarvitaan ihminen analysoimaan tietoa. Myös tekoälymoottori olisi yksi vaihtoehto, mutta varovaisuutta noudattaen. Hyvän yhteistyön tuloksena toimijat voisivat kirjoittaa teemallisen kokonaisuuden, jota järjestelmä ylläpitää ja koostaa tapahtumien analyysiin perustuvan tapahtumaketjun.

Tulevien ilmiöiden ennakointi nähtiin tärkeänä ominaisuutena työkalulle. Ennakointi mahdollistaa paremman toiminnan ja silloin asioihin voisi kaiken kaikkiaan vaikuttaa. Skenaarioiden laatiminen nähdään tärkeäksi, mutta se edellyttää luottamusta tulkintaan, jolloin tekoäly voisi toimia vain ihmisen tuottamaa analyysiä tukevana työkaluna. Työkalun avulla tallennettua tietoa voisi mallintaa ja tehdä siitä ennusteita. Myös viranomaistieto nähtiin tärkeäksi tiedon lähteeksi ennakoivia toimenpiteitä suunniteltaessa.

Hankkeen työkalun tavoitteena on madaltaa kynnystä välittää sidosryhmät ylittävää tietoa ja työpajassa pohdittiin, mitä tieto omasta organisaatiosta voi välittää toiselle organisaatiolle ja millaisia yhteistyön muotoja on. Yleisen tason tietoa jaetaan erilaisissa verkostotapaamisissa. Myös hankkeissa, kuten ”Perhekeskustoiminnan vakiinnuttaminen Lapissa” ollaan luomassa perhekeskusrakenteita paikalliselta tasolta koko Lapin tasolle ja tavoitteena on myös ilmiölähtöinen kehittäminen. **Vihje- ja ilmiötiedon jakamiseen kaivataan julkista internet –sivua, joka toimisi monivalintalomakkeen tapaan ja siitä tietoa voisi myös tilastoida.** Sivulle kirjattuja havaintoja voisi käsitellä erilaisilla työryhmissä, jotka toimeenpanevat esimerkiksi ennaltaehkäisyn tai muita konkreettisia toimenpiteitä. Moniammatillisia tiimejä todettiin jo olevan paljonkin, mutta tiedonvaihto on haastavaa tiedon luottamuksellisen luonteen vuoksi.

Tiedontarpeiden tunnistamiseen liittyen tavanomaista on keskustella työkavereiden kanssa ja tiedustella asioista sähköpostitse. Tietosuoja-asetuksen merkitys tunnistetaan ja tunnustetaan, mutta sitä pidetään myös rajoittavana tekijänä tiedonvaihdossa. Kun tietoa luovutetaan niin organisaation sisällä kuin eri organisaatioiden välillä, nähdään luottamus tärkeänä tekijänä, vaikkei kyseessä olisikaan luottamuksellisen tiedon jakaminen. Työpajassa tunnistettiin tiedon vastaanottamisen ongelma sellaisten kohderyhmien osalta, jotka eivät käytä julkisia palveluita. Ennaltaehkäisevän työn käynnistäminen tulisi aloittaa konkreettisesti ja toimenpiteistä tulee laatia selkeät kirjaukset sekä seuranta- ja arviointisuunnitelmat.

6.2 Konkreettisia tiedon tuottamisen ja demon käytön ideoita

Työpajoja edeltäneissä haastatteluissa helppokäyttöisyyden, käyttäjäystävällisyyden ja paikallisten erityispiirteiden huomioimisen lisäksi oleellisena nähtiin, että työkalulla on toiminnasta vastaava pääkäyttäjä. Myös tiedon sisällöllisiin ominaisuuksiin ehdotettiin työkalun kehitysvaiheessa **teemoittelua**, jottei tietomäärä kasva liian suureksi hallita. Tietojen ajantasaisuuteen liittyen toivottiin ajantasaisia yhteystietoja ja toimivuuteen liittyen sovelluksen tulisi toimia

sijaintiperusteisesti, jolloin sovellus lähettää herätteen, kun käyttäjän omalla alueella tapahtuu jotain tai havaitaan jokin ilmiö. Käyttöä tulee myös rajoittaa, jottei sovellus annan mahdollisuutta ilkivallalle tai häiriköinnille.

Hyvinvointialuejaon mukaisissa työpajoissa **hytu-tiedon tuottaminen nähtiin ainakin työkalun käyttöönoton alkuvaiheessa rajallisen ja tarkkaan harkitun toimijakentän asiana** ja tiedon tuottaminen tulisi tapahtua lähtökohtaisesti alueellisesti. Tietoa voisi tuottaa monitoimijaisissa työryhmissä ja kirjata asiat muistioihin. Kyselyn, joka jaetaan älylaitteessa, avulla voitaisiin kartoittaa muutoksia ilmiöissä esim. koulumaailmassa. Nykyisissä tiedonlähteissä, kuten kokouksissa käsitellään asioita, joita kirjataan muistioihin ja tietoa jaetaan myös kahvipöydissä vapaa-ajalla. Organisaatiot seuraavat tilastoja ja tuottavat jonkin verran myös omia tilastoja. Toisaalta tunnistettiin tarpeita laajemman vihje- ja ilmiötiedon keräämiselle. Tällainen työkalu voisi osallistujien mielestä olla nopeastikin jalkauttavissa, mistä esimerkkinä nousi koronavilkku. Vastaavia työkaluja ja sovelluksia pohdittaessa koulumaailmasta esimerkkinä mainittiin huoli-ilmoitusjärjestelmä. Lisäksi lahella.fi esittelee verkkosivustollaan järjestöjen tarjoamia hyvinvointipalveluita. EasyMedi on apteekkien viestintäjärjestelmä, jonka pääkäyttäjällä on mahdollisuus jakaa oikeuksia muulle henkilöstölle.

Työpajojen osallistujille esiteltiin tekoälyn hyödyntämisen mahdollisuuksia tiedon käsittelyssä videoesityksen muodossa. Esityksessä ChatGPT poimi tekstikokonaisuudesta lyhyemmän tiivistelmän. Lisäksi osallistujille esiteltiin hankkeessa luotavan digitaalisen työkalun demon mobiilisovellusversiota. Organisaatioiden tietolähteitä käsiteltäessä, osallistujia pyydettiin kertomaan tarkasti, mistä tietolähteestä on kyse, mistä sen löytää ja kenellä sinne on pääsy. Käsiteltäessä tunnistettavia, julkisia tietolähteitä lasten ja nuorten syrjäytymisriski -teeman alla, tietolähteiksi mainittiin Meri-Lapissa usean vuoden ajan tehty päihdekysely seudullisen info-ryhmän toimesta. Lisäksi kouluterveyskyselyn pohjalta arvioidaan lasten ja nuorten syrjäytymisriskkejä. Huolesta hyvinvointiin työryhmän muistiot mainittiin, mutta niiden julkisuudesta ei ollut tietoa. Muita tietolähteitä mainittiin lastensuojeluilmoitusten määrä, rikostilastot ja hyvinvointikysely. Tietolähteinä käytetään myös verkossa käytäviä keskusteluja ajankohtaisista ilmiöistä. Julkisine tietolähteinä mainittiin nuorisovaltuuston, hyvinvointilautakunnan, aluehallituksen sekä aluevaltuuston pöytäkirjat ja perhekeskuskäsikirjat. Kyläturvallisuuden osalta julkisine tietolähteinä mainittiin edellisten lisäksi kylä- ja valmiussuunnitelmat sekä riskiarviot eri aluetasoilla. Järjestöt, kuten Lapin sosiaali- ja terveysturvayhdistys keräävät omina kartoituksinaan erilaisia hyvinvointi- ja turvallisuustietokokonaisuuksia.

Organisaation sisällä havainnot käsitellään päivittäisessä työssä työkavereiden välisessä vuorovaikutuksessa ja havainnot kirjataan muistioihin. Tietojen kirjaamisen järjestelmäksi ehdotettiin asiantuntijoiden yhteistä chat-sovellusta, jossa tietoa jaettaisiin. Kylien tapahtumat ja kokoontumiset, kuten kyläparlamentit nähtiin tehokkaana tiedon keräämisen paikkana. Havaintotiedon tueksi kaivataan kuitenkin tilastotietoa ja mittareita, joita jaettu alusta voisi tarjota. Tiedon visualisointiin liittyen helppokäyttöisinä pidettiin liukukytkimiä, numeroiteja ja rasti ruutuun tai oikein väärin erotteluja. **Sijaintitietoa pidetään oleellisena tekijänä (henkilötietosuoja huomioiden), jonka sovellus voisi tunnistaa paikantimen avulla tai listana.** Avoimena vastauksena tulisi esittää korkeintaan ilmiön tai havainnon lopullinen raja. Käyttöliittymä voisi osoittaa

havaintoja esimerkiksi ympäristöstä, kuten löytynyt huumeneula; ihmisistä kuten päihtynyt nuori tai internetistä, kuten nopeasti leviävä uusi päihde. Lisäksi oleellista olisi tietää havainnon ilmaantuvuus toistuvuuden tai säännöllisyyden perusteella mitattuna.

Tekoälyn hyödyntäminen tiedon käsittelyn prosesseissa herätti työpajaosallistujissa kiinnostusta **vertailutiedon hyödyntämisestä**, esimerkiksi samantyyppisissä kunnissa ja kuntien välillä. Lisäksi **kokonaisuus, jossa yhdistyy indikaattoritieto ja kokemuksellinen ilmiötieto, nähtiin tärkeäksi**. Muistioiden hyödyntäminen nähtäisiin hyödyllisenä mutta niitä myös laaditaan hyvin eri tavoin eri työryhmissä, joten tekoäly voisi auttaa muokkaamaan muistioista selkeitä yhteenvetoja päätöksenteon tueksi. Lisäksi kansalliset selvitykset eri ilmiöihin liittyen, hankkeiden loppuraportit ja sosiaalisen raportoinnin tiedot olisi tärkeä saada päätöksenteon tukena hyödynnettäväksi.

Demon mobiilisovelluksen esittely työpajoissa herätti osallistujissa kysymyksiä, kuten kenelle sovellus on tarkoitettu, kaikille kansalaisista ammattilaisiin vai vain ammattilaiskäyttöön. Älypuhelimessa toimiva mobiilisovellus nähtiin järkevänä ja siihen voitaisiin liittää juuri nuoria koskevia haastavia ilmiöitä, kuten vapetus. **Sovellus nähdään potentiaalisena matalan kynnyksen tiedon jakamisen välineenä ja sille uskotaan löytyvän käyttäjiä**. Käyttäjien osalta osallistujien näkemykset jakaantuvat niin, että osan mielestä sovellus tulisi olla kaikkien käytettävissä ja osa rajaisi käyttäjiksi vain ammattilaiset. Mikäli käyttäjinä olisivat kaikki kuntalaiset lisäisi työkalu osallisuutta tiedon käsittelyssä, jolloin jaettava tieto voisi olla arkipäiväisiä työkalun alustavasti jaottelemlia havaintoja, kuten julkisiin rakennuksiin kohdistuva ilkkivalta, puuttuvat opasteet tai katuvalaistus. **Koottu ja järjestelty havaintotieto voisi toimia niin päätöksenteon tukena kuin esimerkiksi hyvinvointikertomuksen aineistona**. Ammattilaisten keskinäisenä työkaluna tietoa voitaisiin jakaa muun muassa huume-epäilyistä tai muista viranomaisten toimenkuvaan kuuluvista ilmiöistä.

Demon mobiilisovellusta varten ehdotettiin lasten ja nuorten syrjäytymisen ilmiön alle jaotteleja seuraavasti: päihteiden käyttö, kiusaaminen, nettikiusaaminen, rasismi, syrjintä, väkivalta, radikalisoituminen internetissä, epäilyttävä videomateriaali tai mediasisältö, rikollinen toiminta kuten ilkkivalta, rötöstely (vaatii tarkemman määrittelyn), väärennökset, välittäminen esimerkiksi päihteet. **Mobiilisovellusta pidettiin erityisen hyvin soveltuvaksi nuorten kanssa työskenteleville kuten etsivän nuorisotyöntekijöille**. Kyläturvallisuuden osalta jaotteleuiksi ehdotettiin seuraavia aiheita: epäilyttävä liikkuminen, teiden ja infran kunto, vajaa palvelutarjonta, katvealue, kaupustelua, huijauksia.

Avoimeksi kysymykseksi jää, löytyykö kaikilta käyttäjiltä aikaa ja sitoutuneisuutta kirjata havaintoja tai muista lähteistä tulevia tietoja työkaluun, kun niitä ilmenee. **Työkalulle tulee olla tarve ja tilaus, mutta myös käytön rutiini, jotta sitä sitoudutaan käyttämään aktiivisesti ja verkostoa aidosti hyödyttäen**. Hyvinvointi- ja turvallisuustietoa työssään käsittelevien joukko on laaja ja työpajassa nousi esille käytännön asiantuntija- ja asiakaskohtaamistyötä tekevien tasolla tiedollinen epäselvyys siitä, keitä eri alueilla toimii hytu-tiedon ja erilaisten ilmiöiden parissa. Tunnistetun toimijajoukon välillä tiedon kulku eri sektoreiden välillä olisi sujuvampaa.

6.3 Yhteenveto keskeisistä huomioista

Hyvinvointi- ja turvallisuustiedon keräämisen ja jakamisen kehittämiseen on Lapissa hyvä potentiaali. Etenkin kokemuseräisen tiedon lisääminen vahvistaisi hytu-tiedon monipuolisuutta, kattavuutta ja hyödynnettävyyttä.

Digitaalinen työkalu mobiilisovelluksena nähtiin toimivana välineenä ja erityisesti sijaintitietoon liitettävä havainto / merkintä hyödyllisenä ominaisuutena.

Tiedon käyttökelpoisuuden ja laadun vaatimus on, että se on koottua, luotettavaa, ajantasaista ja jäseneltyä.

Tekoäly nähtiin hyödyllisenä, kun halutaan vertailevaa tietoa esimerkiksi samankokoisten kuntien välillä. Myös eri asiakirjoista saatavat koonnit päätöksentekoa varten ja erityisesti indikaattori- ja havaintotiedon yhdistelmät nähtiin lisäarvoa tuottavina.

Työkalun ei yksinään nähdä tuottavan tekoälyavusteisestikaan luotettavaa ja käyttökelpoista analyysia tietoprosesseissa, vaan prosessi vaatii ihmisen pääkäyttäjäksi.

Tiedon jakamisessa vuorovaikutuksella on keskeinen rooli. Ihmisten välistä kasvokkain tapahtuvaa vuorovaikutusta ja yhteistyösuhteita tiedon vaihdon äärellä ei täysin voida korvata digitaalisella työkalulla tai verkkoympäristössä tapahtuvalla vuorovaikutuksella.

Työkalun funktio on tärkeää määrittää: potentiaalia nähdään toisaalta kaiken kansan havaintojen ilmoituskanavana ja toisaalta ammattilaisten työvälineenä, jossa jaetaan vain valikoiduille viranomaisille suunnattua tietoa.

Työkalun käyttöönotto ja hyöty edellyttää prosessin aikana rakentuvaa verkostoa, monialaista yhteistyötä sekä toimijoiden sitoutumista työkalun käyttöön.

LÄHTEET

Eskelinen Aikku & Fried Suvi (2019 ja 2023). *Turvallinen kylä. Opas kylien turvallisuustyöhön.* Suomen pelastusalan keskusjärjestö.

https://www.spek.fi/wp-content/uploads/2024/01/spek_opaat_2023_kylaturvallisuus.pdf

Hamarus Päivi (2006). *Koulukiusaaminen ilmiönä. Yläkoulun oppilaiden kokemuksia kiusaamisesta.* Väitöskirjatutkimus. Jyväskylän yliopisto.

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/13307/9513926966.pdf>

Jaakkola Kaislamari & Mäkinen Ida (2022). *Ikääntyneiden syrjäytymisen ennaltaehkäisy hoitotyössä.* Opinnäytetyö. Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto, sairaanhoitajakoulutus.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/784299/Jaakkola_Ma%CC%88kinen.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Kallinen Kati, Nikupeteri Anna, Laitinen Merja, Lantela Lauri, Turunen Tuija, Nurmi Henna & Leinonen Jaana (2021). Lasten arjen hyvinvoinnin tekijät. *Kasvatus & aika*, 15 (2), 4-21.

Leinonen Jaana, Suhonen Marjo ja Syväjärvi Antti (2021). Tieto haastaa toimijat ja käytännöt: hyvinvointitiedon hyödyntäminen osana kuntien hyvinvointijohtamisen strategiatyötä. *Focus Localis*, 49(3), 22-40. [Vol 49 Nro 3 \(2021\): Focus Localis 3 - 2021 Hyvinvoinnin teemanumero | Focus Localis \(journal.fi\)](#)

Mankkinen Tarja (2014). Johdanto teoksessa Vertio, Kia (2014). *Vahvemmat yhdessä - Moniammatillinen työ arjen turvallisuuden parantamiseksi.* Sisäministeriön raportti.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/78970/Vahvemmat%20yhdessa%20-%20Moniammatillinen%20tyo%20arjen%20turvallisuuden%20parantamiseksi.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Mielityinen Laura & Ellonen Noora (2022). *Lasten ja nuorten kokemukset ansaitsevat tulla kuulluiksi.* Blogikirjoitus Lapsistrategia –sivustolla. <https://lapsistrategia.fi/2022/08/lasten-ja-nuorten-kokemukset-ansaitsevat-tulla-kuulluiksi/>

Mielityinen Laura, Hautamäki Sari, Hakala Venla, Fagerlund Monica & Ellonen Noora (2023). *Turvallisuus on oikeus. Tutkimuksesta tiiviisti. Valtakunnallinen lapsiuhritutkimus.* Tampereen yliopisto. https://sites.tuni.fi/uploads/2023/02/5ddc5986-lapsiuhritutkimus_tiiviisti_2023_lm.pdf
Tiivistelmä laadittu alkuperäisestä julkaisusta:

Mielityinen Laura, Hautamäki Sari, Hakala Venla, Fagerlund Monica & Ellonen Noora (2023). Lasten

ja nuorten väkivaltakokemukset 2022. Määrät, piirteet ja niiden muutokset 1988-2022.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164616/STM_2023_5_J.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Osallisuuden edistäminen, THL (2024). Verkkosivu, luettu 3.6.2024.

<https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen>

Opetushallitus (2024). *Polarisaation, vastakkainasettelun ja konfliktien käsittely varhaiskasvatuksessa, kouluissa ja oppilaitoksissa*. <https://www.oph.fi/fi/polarisaation-vastakkainasettelun-ja-konfliktien-kasittely-varhaiskasvatuksessa-kouluissa-ja>

Parkkonen Johannes (2023). Blogikirjoitus Mieli –sivustolla. Mieli ry.

<https://mieli.fi/blogit/nuorten-hyvinvointi-turvaa-tulevaisuuden-yhteisot/>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2023). Nuorten syrjäytymisen ehkäisy.

<https://thl.fi/aiheet/lapset-nuoret-ja-perheet/hyvinvointi-ja-terveys/nuorten-syrjaytymisen-ehkaisy>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2024). Nuorten mielenterveyshäiriöt.

<https://thl.fi/aiheet/mielenterveys/mielenterveyshairiot/nuorten-mielenterveyshairiot>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2024). Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen johtaminen.

[Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen johtaminen - THL](#)

Vertio Kia (2014). *Vahvemmat yhdessä - Moniammatillinen työ arjen turvallisuuden parantamiseksi*. Sisäministeriön raportti.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/78970/Vahvemmat%20yhdess%c3%a4%20-%20Moniammatillinen%20ty%c3%b6%20arjen%20turvallisuuden%20parantamiseksi.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

World Health Organization (1996). *WHOQOL-BREF – Introduction, administration, scoring and generic version of the assessment*. Programme on mental health. Geneva.

<https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/63529/WHOQOL-BREF.pdf?sequence=1>